

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2018. március • XXIX. évfolyam 3. (328.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Prigócsi Alena, rókba (a szerző) / további képek a fotó / honlapunkon: www.bajaihonpolgar.hu

- **Pusztuló Latinovits-kúriák nyomában**
- **Disputa a bunyevácok nyelvéről**
- **A búcsúzó, sportszerető állomásfőnök, Kovács András portréja**
- **Útibeszámoló Kínából**

Tartalomjegyzék

- „Katona lettem, mert úgy szem előtt voltam”
(Balázs Ildikó riportja a bácskai Latinovits-
kastélyokról és kúriákról)..... 3
- Országos megemlékezés a Himnusz szerzőjé-
ről (Sarlós István forrásközlése)..... 5
- A bunyevác(ok) nyelv(e) (Kammermann
Csaba írása)..... 6
- A bunyevác(ok) nyelv(e) ? (Sokcsevits Dénes
reflexiója)..... 9
- Sportszeretettől a vasutas pályára (Zalavári
László interjúja Kovács Andrásossal)..... 11
- Megemlékezés a fehérben festő Tóth Meny-
hétről (Görbe Ferenc írása)..... 14
- Kvala Ferenc (1929-2018) emlékére (Kertész
F. Benjámín nekrológja)..... 15
- Meghívó Zomborba (Sarlós István forrásközlé-
se)..... 16
- Derült égből Kína (Bognár-Simor Katalin él-
ménybeszámolója)..... 17
- A digitalizáció és a műveltség tartalom válto-
zása (Szentjóni Szabó Tibor írása)..... 20
- Az ellenség arcai (Mayer János recenziója)..... 21
- Orvosok emlékezete (Péter Árpád ismertető-
je)..... 23
- Búcsú a téltől: ételek sütőkkel (Szünder
Dezső receptjei)..... 24

Hajdu Alexandra felvétele

Emesz Margit

Történelmi napok 2018

ember az embert miért bántja
magvetett úton most sötét napjait éli
hamis lépés a mérték
józan ész igazában áldjuk az Embert
dúl a huzatos vad szél
„Tavaszi szél vizet áraszt
virágom virágom”
miért bántja ember az embert
szakadt darabokban drótkötél hágcsóin ül
kutya vonyit az úton
árva falat íze hűség porába hull
szavait eső mossa
„minden madár társat választ
virágom virágom”
ember az embert miért bántja
vétkes szeme bűnben sír történelmi idő
pénz7 van digitális
gyereknek játékos kvíz-mesét temetnek-
Piroska Rómeó lett
„hát én immár kit válasszak
virágom virágom”
miért bántja ember az embert
csüti macskám párnás puha mancsával
ébreszt
arcom kezem simítja
a reggel ma behúzott éles karmokkal
szelídül a borús ég
„Te engemet én tégedet
virágom virágom”

Kasza Béla

A bajai harangokról

Ősszel, amidőn a gyümölcsöket
szedjük
és bordalunkat énekeljük,
télen, ha megfagynak a verebek
és fáznak a magas egek;
tavasszal, miközben madárdalba szeret
a határ
s bodzavirágon hintáz a rózsabogár,
de olyankor is, amikor hőgutát kap
a forró, nyári katlan;
a bajai harangok tiszta szava
felülmúlhatatlan.

Mintha szívből szólólnának,
mint minden gyermekálom,
átsegítve tétovákat életen, halálon.
Hirdetnek hitet, szerelmet, vágyat,
harcot,
s a tornyok felé fordulnak a ragyogó
arcok.

Részeg vagyok ilyenkor én is,
hisz édesanya szült
egy szintén harangos este.
Azóta vesz ölébe a Jóisten,
ha éppen ringatásomhoz támad kedve.

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének
és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

„Katona lettem, mert úgy szem előtt voltam”

Latinovits-kastélyok és -kúriák a Bácskában

■ *A Latinovits név hallatán leginkább a Színészkirály neve jut eszünkbe. Egy bácskai séta során követhetjük a nagy múltú történelmi család nyomait: Bajáról indulva a város főterén a Latinovits-palotát, majd a néhai Latinovits Gábor vármegyei képviselőről elnevezett teret (ma Roosevelt tér) magunk mögött hagyva ellátogatunk Bácsborsódra, Madarasra és Katymárra. Vezetőnk Latinovits Ödön Géza (Ceglédbercel, 1954). Fiát is Latinovits Zoltánnak hívják, mint a Színészkirályt, aki oldalági rokonuk volt. A hajdani katonacsalád sarja maga is hivatásos katona és szenvedélyes családfakutató.*

Balázs Ildikó

- Az egykori Bács-Bodrog vármegyei Latinovitsok nemzetsége a 18. században gazdagabb volt a kalocsai érseknél is – meséli. Több mint 40 ezer holdon gazdálkodtak. 1848 után kezdődött a család elszegényedése. Vármegyei és országgyűlési képviselők kerültek ki a soraiból, Teleki Pál miniszterelnök titkára is Latinovits volt. A család Boszniába és Dalmáciába származtatható vissza, ott élnek Latinovits nevűek. Jelenleg én vagyok a család tiszteletbeli szeniorja, előttem *Stanci bácsi (Latinovits Szaniszló, 1924-2012)* volt az. Családi találkozásokat szerveztem, melyekre 70-80 fő Latinovits gyűlt össze Magyarországról és külföldről, öt alkalommal is. A bajai halászléfőző fesztiválon, Bácsborsódon és Pesten is találkoztunk. A legtöbben semmit nem tudtak a családnévről.

- *Mit tud a nemesi múlttól?*

- Gyerekként az 1950-es években azt tapasztaltam, hogy „bizonyos dolgokról nem lehet beszélni”. *Latinovits Vincéné* volt a dédi, de nem tudtam, hol a dédapa. Nagymamám szerint „a családi címer el van dugva”, és egy kékvérűnek nem lehet beszélni a családi múlttól. Voltak „mesék”, melyeket gyerekkoromban annak fogtam fel, aztán kiderült, hogy igazak.

- *Mikor kezdődött a család polgárosodása?*

- Nagypám gyógyszerész volt Ceglédbercelen. Átvette az akkor még családi tulajdonban lévő gyógyszertárat. Az 1956-os forradalom idején nem nézte, kinek segít, neki kötelessége volt segíteni. 1957-ben behívták a rendőrségre, és rá egy évre meghalt.

- *Hogyan lett katona?*

- Cegléd katonaváros volt, két óriási laktanyával: a Dózsa György laktanyával és a szovjet laktanyával. Gyerekkoromban az ottani gyerekekkel oroszul beszéltem. A váci katonai középiskola, majd a ceglédi katonai iskola után Cegléden maradtam,

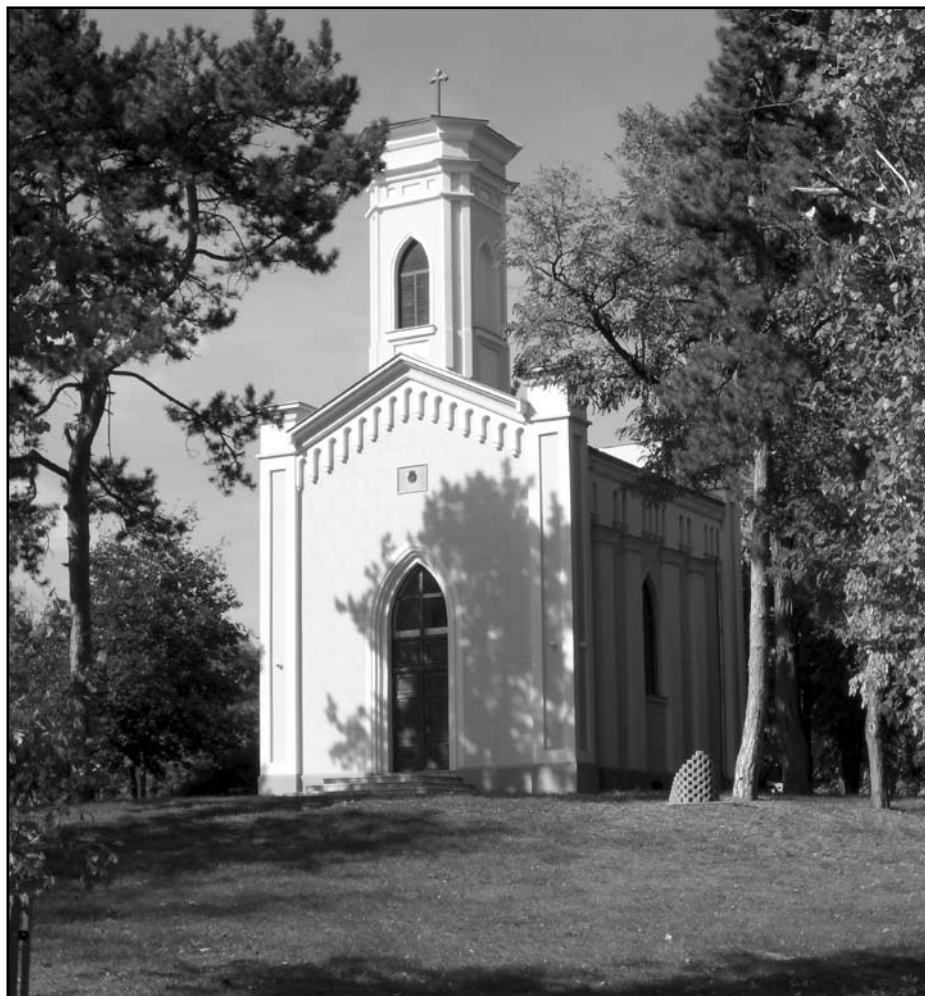
mint hivatásos katona. Munkámat később több helyőrségben végeztem. Katona lettem, mert úgy szem előtt voltam, nem kellett külön megfigyeltetni. Megpróbáltam kivenni ebből a hivatásból, ami jó. A nyolcvanas évek elején elegem lett az akkori állapotokból, a falusi párttitkár szidalmaztam, mire behívtak a Bács-Kiskun megyei pártirodára. Ez felért a hivatásos katonai állományból való elbocsátás veszélyével. Ám a párttitkár kedélyesen fogadott, megkérdezte, hogy vagyok, kávéfőzetett a

titkárnőjével, majd elment. Ezt követően kezdtem foglalkozni levéltári-könyvtári kutatással. Szerettem volna kilépni abból a világból, ami akkor volt.

- *Ezzel az eseménnyel indult a családfakutatás?*

- Igen. 1988-tól kutatom a család történetét. A Latinovits család levelezését és dokumentumait átadták a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Azóta, ha volt egy szabadnapom, a könyvtárba mentem, és végigkutattam az egész napot. Ott jöttem rá, hogy katonacsalád voltunk, a családi címerben is egy kardos kéz tart szablyán egy levágot török fejet. A török időkben a Magyar Királyság déli részét őrizték a Latinovitsok a bunyeváccokkal együtt. Így fonódott össze a múltunk.

Bajától mintegy 25 km-re, Madarason állunk meg. A polgármesteri hivatal épületében könyvtár működik. *Kispál Mihályné Anikó* könyvtáros megmutatja a madarasi

A Latinovits-kápolna Bácsborsódon.

(További kapcsolódó képeket honlapunk Online plusz rovatában találhat)

hímzést, amelyet még nem sikerült hivatalosan is elismertetni. Kalocsa közel van, első látásra hasonlít rá, de más a készítési technikája. Majd megnézzük a 2016 augusztusában felavatott Latinovits-emlékparkot, a téren egy székelykapu is büszkélkedik, melyet az egyik testvér-telépüléstől, a Hargita megyei Madarastól kaptak.

Tovább utazva a családi múlt nyomain, Katymáron lassít az autó az ötvenes években lerombolt Latinovits-kastély árválkodó kerítése mellett. Ott forgatták a *Tóparti látomás* című filmet, melyet 1940-ben mutattak be, *Jávor Pállal* a főszerepben. Magyar filmben ekkor szerepelt először meztelen nő – igaz, csak felsejlett a sötétben *Tolnay Klári* alakja, amint beugrik a tóba. A kocsi lassít, és lefotózzuk az egyik kapufélfán a fej nélküli, ülő szarvast. A kastélykert jelenleg gabonaipari vállalat telephelye. Tovább haladunk Bácsborsód irányába. Szerbia innen csak öt kilométer, a mezőn lövészállások láthatók még a „láncoskutya”, Tito idejéből. Az úton nagy a csend.

A Latinovits család birtokában négy kastély (Bácsborsódon kettő, Katymáron és Göböljárás-pusztán egy-egy), valamint öt kúria volt (Borsód, Katymár, Madaras és Göböljárás-pusztá) – utóbbi kettő közt az a különbség, hogy míg a kastély emeletes, a kúria egyszintes volt.

– Amikor a kastélyt elvették 1947-ben, *Latinovits Jánost* kirakták – meséli Latinovits Ödön –, pedig annak idején a falu összes gyereke ajándékot kapott karácsonyra Jani bácsitól és családjától. A tapétából ruhát varrtak, mivel textiltapéta borította a falakat, és a háború után nem volt ruhaanyag. A könyvtár állományát eltűztették, a katymári és borsódi könyvár állományát széthordták. A padlásokon biztosan sok műtárgy található még, amit a kastély lebontása előtt vagy még korábban, az államosítással elvittek a falubeliek.

Borsódon *Juhász József*, a Boldogságos Szűz Mária Kápolna múltjának gondozója fogad, aki raktáros a helyi sajtüzemben. Megmutatja a kegyúri temetkezési helyet, amelyre egy emelkedőn gyönyörű kápolna épült. A temetéseken kívül évente háromszor miséztek benne, ilyenkor jelen volt a falu népe is. Augusztusban búcsújáró helyként is szolgált. A kápolna a zuglói Hermina-kápolna kicsinyített mása – magyarázza *Juhász József*. Közben megérkezik *Csomor László*, aki a 70 ezer hektáros területű, de mindössze 1200 lelkes falu polgármestere. Ő maga is négy gyerek édesapja, lelkesen meséli, hogy bár a népesség Borsódon

visszaesett, tavaly kettes és hármasikrek is születtek.

– A felújított kápolnát 2016 nyarán avatták. A felújításhoz úgy pályáztuk a pénzt, hogy művészeti kiállító célt nevezünk meg. Ma a kápolna hajója rendezvények, kulturális események helyszíne, a sekrestyében régi fotók kiállítása látható, a másik részben Latinovits Zoltán színész és *Moholy-Nagy László* világhírű festő, formatervező emlékhelye látható. Moholy-Nagy, eredeti nevén Weisz László ugyancsak Bácsborsód szülőtte volt. (lásd erről *Halmosi Zoltán írását lapunk január-februári számában – a szerk.*)

– A boltozatos tetőre alig mertünk felkúldeni munkást, mivel évtizedekig tető nélkül állt, mégsem szakadt be, pedig bodzafa is nőtt rá. Nagy értékű uniós támogatást kaptunk, de szép számmal jelentkeztek más szponzorok is, köztük Latinovits Ödön is – sorolja *Csomor László* polgármester.

A toronyban már csak az óraszerkezet látható, a harangot átvitték a faluba. Nem tudni, kiknek mutatta az időt, azt sem, melyik toronyoldalon helyezhették el. Az egész építészeti objektum arra hivatott, hogy a Latinovits-nemzetség hírére öregbitse.

– Embert próbáló munka volt a kriptá feltárása – meséli Latinovits Ödön. – Mint ha az idő is velünk tartana, a sírbolt felnyitásakor szakadt az eső. Muzeológusok, többek között *Merk Zsuzsa*, a bajai Türr István múzeum munkatársának útmutatása alapján dolgoztunk a feleséggel és barátainkkal. A kriptát a háború után kirabolták, a maradványokat összeviszsa dobálták a koporsókba. Kerestettük a tulajdonost, egy bizonyos *Latinovits Illést*, de nem találtuk sem itthon, sem külföldön. Akkor elindítottam a kápolna elbirtoklá-

sát, majd átadtam az önkormányzatnak azzal a kikötéssel, hogy a kápolna alatti sírboltba csak Latinovits temetkezhet, és két sírhelyet tartsanak fenn nekem és a feleségemnek, Latinovits Ödön Gézáné *Antal Margit*nak. A teljes szakrális felszerelést megvettük a feleséggel.

– Ennyivel „megelégszik” a nemesi örökségből?

– A borsódi kastélyban varrodát működtetett egy olasz cég, de most adták el a kastélyt. Számomra tényleg egy vagyon lett volna.

A bácsborsódi kastély udvarán egy te-repszínű ruhás asszony halad befelé. Megállunk. Az asszony kíváncsian kaput nyit, a bemutatkozást követően akcentussal, de folyékonyan beszél magyarul: *Almás Anna* zempléni grófnő Kanadában született egyik unokája. Párjával mindketten a kanadai hadseregben szolgáltak, a férfi fegyverkovács volt. Falusi turizmus céljából akarják felújíttatni a kastélyt, és lovakat akarnak oda telepíteni. Kanadában mindent felszámoltak.

– Aki ide belép, az 300 évet visszamegy az időben – magyarázza *Paszterko Anna Maria*, az új tulajdonos. Majd készségesen mutatja meg az összes termet. A látogatás két órán át tart.

Latinovits Ödön örül, hogy dédapja, Latinovits Vince szülőházát jó kezekben tudja, igyekszik korabeli leírásokkal, fotókkal és minden egyéb módon segíteni a kastély autentikus felújítását. Az épület ugyanis műemlékvédelem alatt áll. A tulajdonosok pályázati lehetőséget keresnek nagy volumenű vállalkozásuk elindításához. ■

Kitüntetések márciusban

■ Nemzeti ünnepünk, március 15. alkalmából ebben az évben is számos állami kitüntetést adtak át az arra érdemeseknek. A díjazottak között városunkhoz sok szállal kötődő személyiségek is voltak.

KOVÁCSNÉ SCHULTEISZ MARGIT, a Gemenc Zrt. vezérigazgató helyettese és **TARJÁN LEVENTE**, a Szent László ÁMK nyugalmazott igazgatója, A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége (KÉSZ) helyi csoportjának elnöke a *Magyar Érdemrend Lovagkeresztje* kitüntetést vehetett át *dr. Fazekas Sándor* földművelődésügyi minisztertől.

Az Erdei László honvéd alezredesről elnevezett alapítvány kuratóriuma a *Baja Város Hírnevéért* díjjal jutalmazta **DR. KEMÉNY ATTILA** korábbi közigazgatási államtitkárt. A díjat március 28-án adták át a Városháza dísztermében.

Mindhárom díjazottnak sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Országos megemlékezés a Himnusz szerzőjéről

Sarlós István

■ Az első világháború után a trianoni békediktátumot az ország közvéleménye nehezen fogadta el, és 1939-ig sem a társadalomnak, sem a gazdaságnak nem sikerült feldolgoznia. A szélsőségesen irredenta, a „mindent vissza” követeléseket hangoztató politikusok mellett a realitásokhoz alkalmazkodó, a békeszerződés ránk kényszerített feltételeivel szemben a Kárpát-medencében a „magyar kultúrfölény” kiemelésével küzdő politikusok és szervezetek aktív szerepet kaptak a két világháború között. E tevékenység megnyilvánulásai a magyar irodalom és művészet kiemelkedő alkotóira történő visszaemlékezések, emlékévek. Az első kiemelkedő rendezvénysorozat az 1923-as Petőfi Sándor-emlékév volt, amikor az országos ünneppsorozat mellett kiadták a „legnagyobb magyar költő” műveit is, több formában. A bőrkötéses díszkiadástól kezdve a legolcsóbb papírkötésesig mindenféle Petőfi-összes megjelenhetett. Ezután szinte minden évben következett a magyar kulturális életnek egy-egy meghatározó évfordulója, amelyek megünneplése mellett a központi politikai vezetés is kiállt. 1938-ban több fontos évforduló is szóba került, ebből a Szent István-emlékév a politikai vezetés és az egyház meghatározó ünnepeként a legtöbb figyelmet kapta; de a magyar kulturális élet és az ország kulturális egyesületei Kölcsey Ferenc halálának 100. évfordulójára emlékeztek. 1937 végén már megkezdték az előkészületeket a megemlékezés-sorozathoz, és az emlékév tetőpontjaként augusztus 24-én Szatmárcséken a Kölcsey-emlékmű elkészítéséhez.

„Magyar Kulturális Egyesületek Orsz. [Országos] Szövetsége.

Méltóságos Polgármester Úr!

Kölcsey Ferenc, a Hymnus halhatatlan költője halálának századik évfordulóját, az 1938. évet nemzeti emlékünnepévé avatni a magyar közművelődési egyesületek boldog kötelessége.

Szövetségünk az 1938. évet Kölcsey évnek kívánja nyilvánítani tagegyesületei közreműködésével és a következő javaslatokat terjeszti elő:

1. Kölcsey Ferenc szatmárcsekei sírja fölé méltó emlékművet kíván emeltetni. Minden magyar közművelődési egyesületet felszólít, hogy az 1938. évben Kölcsey emlékünnepet rendezzen a társadalom minden rétegének bevonásával. Az emlékünnep tiszta bevételeit minden egyesület ajánlja fel a síremlék felállítására.

2. Megkeresi a városok polgármestereit, a vármegyék alispánjait, hogy a tvh. [törvényhatóság] és megyei városok, a nagyobb községek

vegyenek fel a költségvetésbe megfelelő összeget részint a síremlék költségeire, (beküldendő közvetlenül a Szatmár megyei Kölcsey Egyesület címére, Mátészalka) részint egy >> Kölcsey Emléklapra <<, melyből minden évben a legkülönb magyar író jutalmazták.

Felkérjük Méltóságodat, hogy a fenti javaslatok feletti határozatról Szövetségünk elnökségét még ebben az évben értesíteni méltóztatassék.

Budapest, 1937. december havában.

Hazafias tisztelettel

Magyar Kulturális Egyesületek Orsz. Szövetsége Elnöksége.”

A szövetség elnöksége három köztiszteletben álló személyiségből állt: gróf Károlyi Gyula nyugalmazott miniszterelnök és a kormányzó titkos tanácsosa (elnök), gróf Széchenyi Károly (társelnök) és gróf Klebelsberg Kunóné (társelnök), kérésüket pedig az országgyűlés alelnöke is támogatta, mint a központi politikai vezetés hivatalos képviselője.

„A Magyar Országgyűlés Képviselőháza. Alelnök.

Méltóságos Főispán Úr!

Kölcsey Ferencnek, a nagy költőnek, a Hymnus szerzőjének, a magyar parlamenti és akadémiai szónoklat művészi színvonalra emelőjének, a magyar műkritika megalapítójának, a magyar reformkorszak ember és igazságszerető antikijellemű alakjának sírja Csekén nincsen méltó emlékművel megjelölve. Most, 1938. augusztus 24-én lesz a nagy költő és államférfi halálának százéves fordulója. Ebből az alkalmából az őszinte hálától és köteles történeti kegyeleltől indítva, Kölcsey-emlékbizottság alakult abból a célból, hogy a költő sírjára nagy érdemeihez és jelentőségéhez méltó emlékművet állítson.

A bizottság nevében, amelynek tagjai: Császár Elemér, Horváth János, Kölcsey István, Pintér Jenő, Streicher Andor és Voinovich Géza, bátor vagyok Méltóságodat arra kémi, hogy a mellékelt egy-egy csekklap felhasználásával a síremlékre Bácsbodrog vármegye és Baja thj. [törvényhatósági jogú város] város nevében adományt küldeni sziveskedjék.

Hazafias tisztelettel:

Budapest, 1937. évi december hó 9-én.

Kornis Gyula sk. [saját kezűleg]

Mint a Kölcsey-emlékbizottság elnöke.”

Az 1937 végén érkezett hivatalos megkeresésre a városi tanács csak 1938 elején reagálhatott, bár erre volt ideje, mivel a hivatalos válaszidőpontnak március 15-öt jelölték meg határidőként. Természetesen dr. Bernhart Sándor polgármester nem várta meg ezt, már januárban a polgármesteri keret terhére intéz-

Kölcsey Ferenc csekei síremléke napjainkban

kedett az adományról.

„55/eln. [elnöki] 1937.

A Kölcsey Ferenc emlékmű felállításához hozzájárulás.

Határozat.

Kölcsey Ferenc Csekén felállítandó emlékművének létesítési költségeihez Baja város közönsége részéről 30.- P. azaz Harminc Pengő adományt állapítok meg, és ezt az összeget a Háztartási alap kiadási III. csoport II. fejezet 7. cím alatt kiutalványozom. Utasítom a számvevőség útján a pénztárt, hogy a kiutalt összeget a csatolt 12.841 számú postatakarékpénztári csekklap felhasználásával a Kölcsey emlékbizottság javára fizesse be.

Feljegyezve a Háztartási alap Kiadási főkönyvének 107. lapján 2. tételszám alatt.

Baja, 1938. január 19.”

A Kölcsey Társaság 1938-ban exhumáltatta Kölcsey Ferenc földi maradványait, és áthelyezték a szatmárcsekei temető legmagasabb pontjára. Az eredeti sírboltban található maradványok azonosítása nem volt zökkenőmentes, és az építkezéssel sem haladtak a megfelelő ütemben, mivel komoly beton alapzat kiépítésére volt szükség. Ezért a Gerenday Antal által tervezett, hat márványoszlopból álló klasszicista stílusú síremléket csak 1938. szeptember 8-án avatták fel. A síremléket ezután gondozták, de az időjárás viszontagságai lassan kikezdték. A szatmárcsekei Kölcsey-emlékhely rossz állapota az első, a magyar kultúra napján tartott ünnepség alkalmával már szembeűnő volt. Ezután az újjáalakult Kölcsey Társaság a költő születésének 200. évfordulóján kezdte meg a síremlék felújítását és a környezetének átfogó rendezését. A ma is látható, újjáépített síremléket 2001. augusztus 16-án adták át. ■

A bunyevác(ok) nyelv(e)

■ *Előző lapszámainkban olvashatták Sokcsevits Dénes a bajai bunyevácok eredetéről, történetéről és szokásairól írott, ötrészes cikksorozatát. Ebben a szerző történeti-kulturális alapon a népcsoportnak a horvát nemzethez tartozása mellett érvelt. A kérdéssel kapcsolatban azonban más vélemények is léteznek, és az értelmes diskurzus jegyében – anélkül, hogy a vitát el kívánnánk dönteni, vagy abban állást foglalnánk – természetesen ezeknek is helyet adunk. Az alábbi írás szerzője elsősorban nyelvi érvekre támaszkodva állítja: a bunyevácok önálló népcsoportot alkotnak. Miután a szerző számos állítása ellentmond a Sokcsevits Dénes cikksorozatában leírtaknak, ezért lehetőséget adtunk számára is, hogy röviden reflektáljon a leginkább vitatott kérdésekben. (A szerk.)*

Kammermann Csaba

A bunyevác nyelv az indoeurópai nyelvcsaládhoz, azon belül a szláv nyelvekhez tartozik. A szláv nyelveket alapvetően három csoportra lehet osztani: a nyugati (cseh, szlovák, lengyel stb.), a keleti (orosz, ukrán, ruszin, belorusz stb.) és a déli csoportra. A déli szláv nyelveket eredetileg a keleti és a nyugati szláv nyelvektől elkülönülten beszélték a Balkánon, ahol a Karavankától a Fekete-tengerig egymásba fokozatosan átmenő dialektusláncot képeznek. Ebben a *dialektuskontinuumban* a szomszédok hellyel-közzel kölcsönösen megértik egymást. (Itt a szomszédos nyelvjárásokon és nyelveken van a hangsúly, az egymástól messzebb esőkre ez nem mindig igaz.) A délszláv nyelvterület nyugati végén a Szlovénián kívül az Olaszországban és Ausztriában is beszélt szlovént és a hozzá közel álló, Magyarországon is honos, lassan eltűnő vend nyelvet beszéltek. A nyelvészek között nincs vita abban, hogy a szlovén külön nyelvnek számít, önálló hivatalos nyelv volt az egykori Jugoszláviában. (Ennek a ténynek nem mond ellent az sem, hogy a szlovénekkal jól megértik egymást a velük szomszédos, kaj nyelvjárást beszélő horvátok, jobban, mint néhány más horvát nyelvjárást beszélővel. Ennek okáról majd a következő cikkben lesz szó.) Szintén hivatalos nyelv volt Jugoszláviában a macedón, amely eredetileg a bolgár nyelv egyik változata volt. A szlovén és a bolgár-macedón nyelvterület között található a dialektuskontinuumnak az a része, amely egykor ugyanannak a sztenderd változatnak a hatókörébe tartozott, ezt nevezték szerbhorvát vagy horvátszerb nyelvnek. Az ide tartozó dialektusok között volt a bunyevác, a szerb, a bosnyák, a sokác, a gradistyei, a montenegrói és a horvát. Ezek a sokféle vallású, eltérő kultúrájú nép által beszélt dialektusok mind a szerbhorvát sztenderd változatnak voltak alárendelve.

A szerbhorvát eredetileg nyelvészek alkotta szakkifejezés volt a XIX. század elejéről, de csak az 1910-es években lett általános a nemzetközi tudományos irodalomban. Akkor is leszögezték, hogy ez nem népnév, hanem tudományos kutatás alkotta terminus, mivel az alá besorolt nyelvjárásokra nincs megfelelő közös elnevezés.

Ma már a nyelvészek egységes álláspontjára jutottak az egyik legérdekesebb és a legtöbbet foglalkoztató kérdésben, nevezetesen hogy mi különbözteti meg a nyelvet a dialektustól. Mint látni fogjuk, nem elsősorban nyelvészeti, hanem kulturális és politikai szempontok döntenek. *Sándor Klárának*, a Szegedi Tudományegyetem docensének *Határtalan nyelv* című könyve erre ad választ: „A nyelvészek évszázadokig hiába keresgéltek nyelvi szempontokat annak meghatározásához, mi tesz egy nyelvet nyelvvé. E próbálkozások némelyike egészen meglepő: ezek közé tartozik, hogy akkor nyelv egy nyelv, ha van írásbelisége, vagy ha van nyelvtanban és szótárban rögzített „normája”. Nem kell különösebben magyarázni, hogy ezek a szempontok használhatatlanok, hiszen nyilvánvaló, hogy magyar nyelv már akkor is létezett, amikor még nem írták le a nyelvtanát, és hogy azok a nyelvek is nyelvek, amelyeknek sosem volt, és ma sincs írásbeliségük.

Jóval makacsabbul tartja viszont magát az a vélemény, amely nyelv és nemzet szoros kapcsolatát vallja. Ez nekünk közeli ismerősünk: a nemzetnek saját nyelve van, ez legfőbb összetartó ereje, megmaradásának biztosítója, merthogy nyelvében él a nemzet, de a nyelvnek meg csak nemzetben jók igazán az esélyei a túlélésre. Azt egyelőre ne bolygassuk, hogy egyáltalán mi is a nemzet, enélkül is belátható, hogy ez az elv sem működik. Sem a kurdoknak, sem a baszkoknak nincs önálló államuk, de senki nem gondolná, hogy nincs saját nyelvük sem. Másrészt önálló államiság és eltérő

kultúra áll az amerikai és az angol angol mögött, kiejtésük, nyelvtanuk és helyesírásuk is különbözik, mégis egyaránt angolnak tartják őket. Sokan hiszik, hogy tudják a megoldást: kétféle angol nem lehet két külön nyelv, hiszen beszélők kölcsönösen megértik egymást. De akkor miért két külön nyelv a dán és a norvég, a szerb és a horvát, a török és az azeri? Hiszen beszélők szintén jól értik egymást. Miért állítják a kínaiak, hogy azonos nyelvet beszélnek, miközben több kínai változat beszélői nem értik egymást?

Hosszas próbálkozás után végül egyetlen működőképes szempont maradt: a beszélők döntik el, hogy nyelvüket önálló nyelvnek tekintik-e, vagy más nyelv változatának, és ha az utóbbi, akkor melyikének.”

Egy-egy fontosnak ítélt politikai cél támogatására sokszor tesznek kísérletet arra, hogy egy adott nyelven belül fellelhető különbségeket eltüntessék, egységes irodalmi nyelvet alakítsanak ki. Jó példa erre a nagy délszláv egység megteremtését célul kitűző illirizmus korának nyelvreformja. Az illiristák elképzelése az volt, hogy a délszlávok egy nemzetet alkotnak. Ma már mindenki számára egyértelmű, hogy ez nincs így, már az alapkiindulás is téveszme volt. A szerb, a horvát vagy a bosnyák nem egy nemzet. Ehhez a tévedéshez képest eltörpül a másik alapgondolatuk tudománytalansága, nevezetesen az, hogy ezek a népek valamennyien már az ókorban a Balkán-félszigeten élő illír nép leszármazottai. (Már csak azért sem, mert például a szláv eredetű horvátok a Kr. u. VII. században érkeztek a Balkánra a Kárpátok északkeleti lejtőiről.) Ezek az „apró pontatlanságok” nem szegték kedvét a lelkes illiristáknak, akik a délszláv népek egy államban való egyesítését tűzték ki távolabbi célként. Ezt a tervet akarták támogatni a közös nyelv létrehozásával.

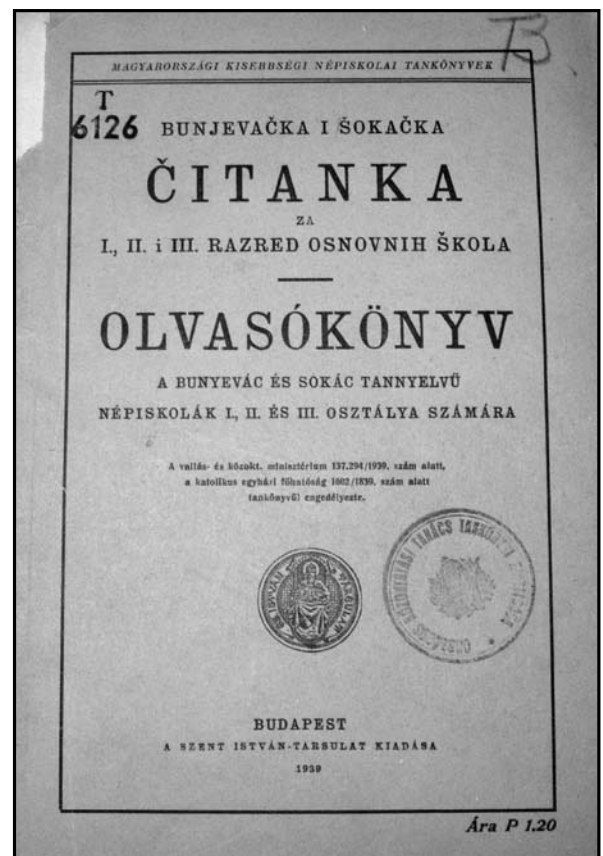
A már említett, egykor szerbhorvátnak nevezett közös nyelvben a mi? kérdő névmást a három nyelvjárás különböző módon fejezi ki, eszerint beszélünk što, kaj és ča nyelvjárásról. Mivel a szerbek a bunyevácokhoz hasonlóan a što nyelvjárást beszélték, értelemszerűen ők is ezt fejlesztették irodalmi normájukká. Annak érdekében, hogy a horvátok által beszélt nyelv minél jobban hasonlítson a szerbek és a többi délszláv nép által beszélt nyelvre, az illiristák azt javasolták, hogy a horvátok is a što nyelvjárást válasszák az általuk beszélt

mindhárom nyelvjárás közül. Ezt nem volt könnyű elfogadtatni a délszláv egységben kevesebb fantáziát látó azon horvátok között, akik ragaszkodtak az ősi, eredeti horvát nyelvjárásukhoz, a tengerpartra és a szigetvilágba visszaszorult, ma már csak kevesek által beszélt, ča nyelvjárásához. (Mint ahogy a hazánk nyugati részén és a határ túloldalán, Burgenlandban élő gradistyei horvátok is nehezen dolgozzák fel, hogy ők sem az anyanyelvüket, a szintén a ča nyelvjárásához tartozó, önálló nyelvi sztenderddel rendelkező ősi gradistyei nyelvet ápolhatják és tanulhatják, hanem az általuk sosem beszélt ije-zős što változatot. Még szertartásokat is tarthatnak a templomokban gradistyei nyelven, ugyanis létezik a katolikus egyház által elfogadott miseszöveg.) Hasonlóan tiltakoztak a főleg a Zágráb környékén élő kaj nyelvjárást beszélők is, féltve az egykor közigazgatási és irodalmi nyelvként használt anyanyelvüket. Halkan, de tiltakoznak ma is azok a dunántúli Mura melléki délszlávok, akik szintén a kaj nyelvjárásához tartozó nyelvüket ápolnák a kötelezően előírt újhorvát helyett.

A horvátok tehát a délszláv egység miatt feláldozták az ősi ča és a kaj nyelvjárást, lemondtak arról, hogy az általuk használt mindhárom nyelvjárásból alkossák meg a horvát irodalmi nyelvet. Helyette a što nyelvjárást választották, azt, amin a szerbek, a bunyevácok és a bosnyákok beszéltek eredetileg is. Ez a döntés még érthető, még akkor is, ha ma már látjuk, hogy a cél, a délszláv nemzetek egyesítése, közös országuk megteremtése szomorú véget ért, és ma már nem erőlteti senki. Az viszont érthetetlen, hogy ha a horvátok választották a szerbek és a bunyevácok régi što nyelvjárását, egy idő után miért kezdik azt bizonygatni, hogy a bunyevácok beszélnek horvátul? Hiszen a bunyevácok – ragaszkodván anyanyelvükhöz – nemhogy a Jugoszlávia szétesése után az utóbbi évtizedekben mesterséges fejlesztésnek indult, a szerbtől minél inkább eltávolítani próbált horvát nyelvre nem akarnak áttérni, hanem a kezdetektől fogva elutasították a szerbhorvátoknak nevezett közös délszláv nyelvet is. Tették ezt az anyanyelvápoláson túl azért is, mert nem törekedtek arra, amiért a közös délszláv nyelvet kifejlesztették: nem akartak a közös délszláv államban, Jugoszláviában élni. Nagyon jól érezték magukat a Magyar Királyság keretein belül, hithű katolikusként a sváb és magyar hit-társaikkal, szomszédaikkal. Érthető okokból a közép-európai kultúrkört nem akarták visszacserélni a balkánra. A termékeny bácskai föld nyújtotta jólétről, aminek ékes

népviselőtüket is köszönheték, meg végképp nem akartak lemondani, a szülőföldjükéről való elköltözés meg sem fordult a fejükben. Ennek a ragaszkodásnak a történelem során számos tanújelét adták, erről is bővebben írok majd a következőkben. Ezért aztán, amikor a horvátok – saját nyelvük feladása árán is – még lelkesen ügyködtek egy, a szerbhez minél közelebb álló közös délszláv nyelv létrehozásán, a bunyevácok inkább a sajátjukat áptolták, annak teremtették meg a korszerű irodalmi változatát.

A nyelv írásbelisége akkor már komoly múltra tekintethetett vissza, főleg a boszniai ferencesek kulturális és oktató tevékenységének köszönhetően. Az első bunyevác nyelvű könyvet is egy szerzetes, *Mijo Radnić* adta ki Rómában 1683-ban. A XVIII. században a Bácskában az urbáriumokat is ebben a nyelvjárásban írták. Az 1860-as évektől bunyevác nyelven versesköteteket és más nyelvről bunyevácra fordított műveket (pl. Petőfi Sándortól a János vitézt), 1867-től évente naptára (kalendáriumot) adtak ki. Az 1868-as nemzeti törvény új lendületet adott, az úgynevezett bunyevác ébredés vezéralakja *Ivan Antunović* (magyarosan Antunovics János) kalocsai segédpüspök volt. Ő indította el az 1870. március 19-én megjelent *Bunyevác és sokác újságot* (*Bunjevačke i šokačke novine*), melyet még számtalan bunyevác nyelven megjelenő sajtótermék követett. A püspöknek számos segítőtje akadt, például *Ambrozije Šarčević* (Sárcsevics Ambrus), a bunyevác értelmiség másik jeles képviselője, aki szintén 1870-ben Szabadkán adta ki közigazgatási szótárát. (Erről a szótárról publikálta *Nyomárkay István* 1996-ban a Magyar Nyelvőr 120. évfolyamának 4. számában *Egy XIX. századi magyar-délszláv (bunyevác-szerb-horvát) műszótár* című tanulmányát. *Nyomárkay István* egyetemi tanár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szláv és Balti Filológiai Intézet egykori igazgatója, 1997-től a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia, valamint a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a hazai szlavisztika vitathatatlanul egyik legtekintélyesebb professzora. A szótárt a „történelmi Magyar-

1939-ben Budapesten kiadott bunyevác olvasókönyv

ország egyik nemzetiségcsoportjának első szakszótárának” nevezte, és így írt róla: „A délszláv értelmezésekben Sárcsevics először a szótár közvetlen használói számára érthető (vagy javasolt új) bunyevác kifejezést veszi fel, utána megadja a szerb és a horvát megfelelőket is.” Ezek után nem meglepetés, hogy *Nyomárkay* professzor és a Magyar Tudományos Akadémia akkori társadalomtudományi alelnöke, *Maróth Miklós* által jegyzett, 2009. május 12-én kelt állásfoglalásban a következőket írták: „Ha elfogadjuk, hogy a nemzeti(ségi) hovatartozás döntően attól függ, hogy a szóban forgó nyelvek (nyelvjárások) beszélői mely közösséghez tartozónak vallják magukat, valamint ha tekintetbe vesszük a bunyevácok szerbiai helyzetét, nem láthatjuk akadályát az önálló nemzeti kisebbségi státusz elnyerésének.” Az E-258/2/2009. számon iktatott, a Magyar Tudományos Akadémia pecsétjével ellátott hivatalos dokumentumot az akkori elnök, *Pálincás József* írta alá – K. Cs.)

Sárcsevics Ambrusnak később további szótárai láttak napvilágot (*Elemi népiskolai Magyar-Bunyevác-sokác szótár; Magyar-Szerb-Horvát-Bunyevác-sokác könyvszeti szótár*). A katymári születésű *Mijo Mandić* a bajai tanítóképző elvégzése után Garán tanítóskodva tankönyveket kezdett írni a bunyevác falvakban működő azon

iskolák számára, ahol az oktatás még az anyanyelven folyt. 1880-ban két tankönyvet adott ki, az egyikben a természetrajzot, a fizikát és a nyelvtant dolgozta föl, a másikban a földrajzot, történelmet és alkotmánytant.

Az újságok, szépirodalmi művek és szakszótárak kiadásával egy időben megindultak a bunyevác egyletek létrehozására irányuló akciók is. 1878-ban a bunyevácok Ambrozije Šarčević vezetésével Szabadkán megalapították a kaszinót (*Pučka kasina*), amely a bunyevácságot összefogó klubként működött. A megnyitón hangzott el a nagyszerű *Podvikuje bunjevačka vila* kezdetű dal. 1879-től kezdve minden évben megrendezték a prelónak nevezett nagy bunyevác összejövetelt, amely több volt, mint farsangi báli mulatság: politikai demonstrációnak számított az ezen való megjelenés, s az első ilyen rendezvény alkalmából hangzott el *Nikola Kujundžić Kolo igra* című dala, amely a bunyevácság himnuszává vált. A szabadkait számos kezdeményezés követte, Baján 1911-ben nyílt meg a *Čitaonica*, azaz az olvasókör, melyben nemcsak az anyanyelvi újságok és könyvek voltak megtalálhatók, hanem ismeretterjesztő előadásoknak, műkedvelő egyesületeknek, énekkaroknak és színjátszó csoportoknak adott otthont.

Az első világháború után létrejött a közös délszláv állam, a Szerb-Horvát-Szlóven Királyság. (A bácskai bunyevácok „horvát-ságuk megvallásának” sajátságos módját választották. Mindent megtettek, hogy ne kelljen csatlakozniuk.) Ám a közös délszláv állam még nem jelentette azt, hogy a szerbhorvátoknak nevezett közös nyelv körüli bonyodalmak véget értek volna. A három (ča, kaj, što) nyelvjáráson kívül a közös nyelvben van még egy másik felosztás is aszerint, hogyan fejlődött az egyes népek nyelvében a szlavisztikában „jat”-nak nevezett és ě-nek írt ősszláv magánhangzó. A szerbek túlnyomó többségben az e-zős változatot használták és használják ma is, ezért a szerb irodalmi nyelvben ez honosodott meg. A szerbek az embert čovek-nak, a folyót reka-nak mondják. A bunyevácok évszázadok óta egységesen az i-ző változatot használták, és azt használják ma is. Bunyevácul az ember čovik, a folyó rika. A horvátok meg a harmadikat választották, az ije-zős változatot, így a hivatalos horvátban az ember ovjek, a folyó meg rijeka. A királyságban, majd a későbbi Jugoszláviában a szerbhorvát nyelvnek két hivatalos változatát használták, az e-zöst és az ije-zöst. A trianoni határ által kettészakított bunyevácság Magyarországon

maradt része továbbra is melőzte a közös délszláv nyelvet, a templomokban bunyevác mise volt, az iskolákban bunyevácul tanultak. A bunyevác és sokác tannyelvű népiskolák számára a Szent István Társulat olvasókönyveket adott ki 1939-ben. A bunyevácok iránti elfogultsággal igazán nem vádolható, magát horvátoknak valló *Ispánovity Márton* a *Barátság* című folyóiratban megjelent cikkében írja, hogy falujában, Katymáron a második világháborút követően a bunyevácok idegenkedtek attól, hogy ne anyanyelvükön, hanem szerbhorvátul folyjon a tanítás az iskolában. Összességében ezen tények ismeretében nem meglepő, hogy a bunyevác nyelvet az Osztrák-Magyar Monarchiában, a két világháború közti Magyarországon, sőt még a Magyar Népköztársaságban is bárki anyanyelveként jelölhette meg a népszámlálások során. A bunyevác nemzetiséghez hasonlóan szerepelt a népszámlálási kérdőíveken, anyakönyvekben, bizonyítványokban és más különböző hivatalos okiratokban (a horvát vagy a szerb nyelvtől teljesen elkülönítve).

A második világháborút követő kommunista rendszerben Tito számára nagyon fontos volt, hogy Jugoszlávia népeit egybeolvassza, ezen az úton a közös hivatalos nyelv fontos mérföldkő volt. Magyarországon a délszláv eszme és a szerbhorvát nyelv hivatalos szinten akkor kezdett teret nyerni, amikor a Tito („az imperializmus egykori láncos kutyája”) és Kádár egymásra találtak. *Kádár János*, aki köztudomásúlag nem állt ki a határon túli magyarokért sem, szolgai módon teljesítette jugoszláv kollégájának kívánságát, és Magyarországon is mindenki „délszláv” lett, az iskolákban pedig a szerbhorvát nyelvet tanították a bunyevác helyett.

A kommunizmus bukásával összeomlott a mesterségesen összerántott Jugoszlávia, minden nép önálló államot és önálló nyelvet akart. Ez egyébként a világ legtermészetesebb dolga, és minden népnek szuverén joga. Senki sem akar más nyelven beszélni, a norvég nem akar dánul, a luxemburgi nem akar németül, a bosnyák, de még a montenegrói sem akar szerbül

Sarcsevics Ambrus közigazgatási műszótára

és a bunyevác sem horvátul. Még akkor sem, ha nyelvük hasonló. Megindult a volt Jugoszlávia önállósult államaiban a saját nyelv kialakítása. Tehát a tisztán nyelvészeti szempontból egy nyelvnek tekinthető közös nyelvből minden nép kidolgozta a maga saját *ausbau-nyelvé*t. (Az *ausbau-nyelv* fogalmát *Heinz Kloss* német nyelvész alkotta a 20. század közepén, nem szokás más nyelvre lefordítani, magyarul talán a „kiépített nyelv” adná vissza legjobban a jelentését. Olyan nyelvváltozat, amely nem annyira nyelvi jellegzetességei, mint inkább társadalmi, kulturális és politikai jellemzői miatt számít nyelvnek. Nemzetállamok kialakulásakor, nemzetiségek nyelvének sztenderdizálása kapcsán, az írásbeli norma kialakulásakor és iskolai nyelvórán vagy nyelvtanfolyamon oktatott nyelv esetében beszélhetünk *ausbau-nyelvről*. Például a norvég, a luxemburgi, a moldáv, a macedón, a horvát, a bosnyák, a bunyevác és a ruszin nyelv is *ausbau-nyelv* – *K. Cs.*)

Innentől kezdve már a horvát nyelvnek és szerb nyelvnek hívták a korábbi szerbhorvát nyelv nyelvváltozatait. Korábban mesterségesen próbálták *közéltetni a nyelveket*, olyan szavakat és nyelvtani normákat részesítve előnyben, amelyek minden változatban elterjedtek, ezzel is elősegítve

a közös ország, Jugoszlávia egységét. Ezt a folyamatot szintén politikai okokból éppen az ellenkezőjére fordították a szétváláskor. Hangsúlyozva az új államok különállását és függetlenségét, gőzerővel megindult a *nyelvek távolítása*. Ekkortól már azokat a szavakat és nyelvi sztenderdeket erőltették, amelyek a másik nyelvben nincsenek vagy csak kevésbé használatosak. A másik két horvát dialektusból, az elsvadodó *ča* és főleg a kaj nyelvjárásból is igyekeznek átvenni elemeket. Azok a horvát nacionalisták, akiknek az identitását nagyban meghatározza az önálló, a szerbtől és a bosnyáktól eltérő nyelv, kerülnek azokat a szerbben is előforduló szavakat, amelyeknek van horvát megfelelőjük. Még a szóismétlések elkerülése céljából, szinonimaként sem használják őket. Gyakran új kifejezéseket alkotnak, csak hogy ne kelljen használni a közös szavakat. Horvátország Európai Unióba történő belépését megelőző csatlakozási tárgyalások egyik legnagyobb sikerének nevezte a horvát miniszterelnök azt, hogy a horvátot sikerült elfogadtatniuk az új hivatalos nyelvnek. Költséghatékonyabb lenne hosszú távon, ha a közös szerbhorvát nyelvet vezették volna be rögtön, számítva Szerbia, Bosznia-Hercegovina és Montenegró várható csatlakozására. Ez nem lett volna ördögtől való, hiszen az ENSZ által létrehozott, a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűnöket kivizsgálni hivatott hágai Nemzetközi Törvényszéken is a bosnyák-horvát-szerb (BHS, angolul BCS) nyelvnek nevezett, mindenki által érthető közös nyelvet használták. A horvátok azzal riogattak, hogy a csatlakozási népszavazás sikerét is veszélyeztetné, ha nem a horvát lenne a 24. hivatalos nyelve az EU-nak. Ezen logika alapján majd lehet

méregdrágán feleslegesen szerbre, bosnyákra, de még montenegróira is fordítani az unió érdekfeszítő szövegeit. Merthogy időközben a bosnyákok (ennek legalább volt történelmi előzménye) és a montenegróiak is elkezdtek kidolgozni saját ausbau-nyelvüket. Ez a távolító nyelvi folyamat és az ezzel járó sovinizmus néha visszas helyzeteket szül. Felmerült például, hogy a horvát médiafelügyelet kötelezővé teszi a tv-ben sugárzott szerb nyelvű filmek horvát nyelvű feliratozását, arra kényszerítve a nézőket, hogy olvassanak akkor is, ha értenek mindent. Az erről szóló internetes cikk címe: *A hülyeség diadala: a szerb filmek horvát feliratozása...*

Ha valaki azt gondolná, hogy csak balkáni sajátosság az, hogy egy nemzetiség ragaszkodik saját nyelvéhez, az téved. Bár a norvégok nyelve sok hasonlóságot mutat a dán nyelvvel, ők is sztenderdizálták a sajátjukat. (Mindjárt két változatot is.) De így tettek a luxemburgiak is, akik a II. világháborús német megszállás emlékei óta végképp nem kedvelik, ha nyelvüket német dialektusnak nevezik. Akkor sem, ha legközelebb hozzá a Trier és Frankföld vidéken beszélt alnémet dialektusok és az erdélyi szászok nyelve áll. A luxemburgi nyelv hivatalosan elismertté 1984-ben vált, azóta a némettel és a franciával együtt a nagyhercegség hivatalos nyelve. A magas költségek miatt azonban igen észszerűen nem szorgalmazzák azt, hogy az Európai Uniónak is hivatalos nyelve legyen...

A bunyevácok is, köszönhetően annak, hogy Szerbiában 2003. február 23-án megalakult a Bunyevác Nemzeti Tanács, hivatalosan is visszakapták évszázados kisebbségi státuszukat, folytatják anyanyelvük és hagyományaik ápolását. Bunyevác nyelvű rá-

dió- és tévéadás, színvonalas honlap (www.bunjevci.net), gyermekeknek és felnőtteknek szóló újságok és könyvek segítik mindezt. Az állami iskolákban több száz kisdíáknak hivatalos olvasó- és nyelvtankönyvből oktatják a bunyevác nyelvet, Zomborban tanítókat képeznek. 2018. február 23-án, a Nemzeti Tanács megalakulásának ünnepén a szabadkai Városháza gyönyörű dísztermében *Dr. Suzana Kujundžić Ostojić*, a testület elnöke ünnepélyes keretek között jelentette be, hogy befejeződött a sztenderdizációval kapcsolatos nyelvészeti munka.

Magyarországon az összes őshonos hazai kisebbséghez hasonlóan a bunyevácok is átestek a nyelvváltáson. A bunyevác nyelvet csak a hétköznapi érintkezés során használhatják, a magyar mellett másodlagos nyelvként. Ma már kevés bunyevác anyanyelvű él, és az is ritka, hogy egy kisgyerekhez a magyar mellett bunyevácul is szóljanak a családban. A nyelv fennmaradását kétségtelen módon megnehezíti, hogy régebben a szerbhorvát, ma pedig a horvát nyelvet erőltetik azokra is, akik anyanyelvüket ápolnák. Ebben a helyzetben a nyelv „újratanulása” jelent megoldást. Így nevezik azt, amikor a kihálás szélére került nyelveket úgy mentik meg, hogy a még élő anyanyelvi beszélők és a családban a nyelvet nem anyanyelvként, de valamilyen szinten elsajátítók felelevenítik nyelvi emlékeiket, bevonva azokat is, akik korábban nem beszélték a nyelvet. Ebbe a tanulásba az adott nemzetiséghez tartozókon kívül azok is bekapcsolódhatnak, akik a kultúra és a hagyományok ápolását tartják szem előtt. Biztató, hogy a világ számos pontján sikerült újra életet lehelni az eltűnő félben lévő nyelvekbe, sokan tanulják újra őseik nyelvét. ■

A bunyevác(ok) nyelv(e)?

Sokcevićs Dénes

■ *Képek a bajai bunyevácok múltjából* című sorozatomban elsősorban a helyi bunyevác közösséggel kívántam foglalkozni, de körüljártam a bunyevácok eredetét, a horvátsághoz és a tágabb délszláv térséghez fűződő kulturális kapcsolatuk kérdését is, tekintettel arra, hogy Újvidéken és Zágrábban végzett egyetemi (nyelvi, irodalmi, művészettörténeti és régészeti) tanulmányaim és történettudományból Pécsen szerzett doktorátusom révén érdemben hozzá tudok szólni a kérdéshez. *Kammermann Csaba* válasznak szánt

cikkével nem kívánok vitatkozni, mert a szerző nem szakértője a kérdésnek, hanem nagyrészt a szerb nemzeti történetírás és az annak álláspontját elfogadók műveiből állította össze írását, így azok pontatlanságai, tévedései és esetleges tudatos csúsztatásai sem tekinthetők a szerző saját tudományos álláspontjának.

Alapvető tudományos tévedése a Kammermann Csaba által idézett szerzőnek, hogy *Vuk Karadžić* 19. századi szerb tudós és nemzetépítő nyomán tagadják a što nyelvjárást beszélőknek a horvátsághoz fűződő kapcsolatait, illetve a 20. száza-

di és kortárs szerb nacionalista történetírás és politikai diskurzus nem hajlandó tudomásul venni és elfogadni a horvát nemzeti integrációs folyamatok létezését, még kevésbé létjogosultságát, sőt, időnként a horvát államiság létezését sem. Ezért hallgat mélyen a bunyevácok eredetéről, vagy ha elismeri, hogy nagyrészt a középkori horvát állam területén volt a bunyevác őshaza, úgy tekint rá, mintha a sok évszázados együttélése a *ča* és *što* nyelvjárású katolikus népességnek semmit sem jelentett volna kulturális téren. *Sándor Klára* véleményével szemben, miszerint

A havonta megjelenő Bunjevačke Novine címlapja

a nyelvek különállóságának kérdésének pusztán a beszélők szándékától, akaratától függ, én inkább *Hadrovics László*val értek egyet, aki a szerb és horvát nyelv különbözőségéről így nyilatkozott: „*A népr nyelv bizonyos határok közt azonos, de a kultúra nyelve nem.*” És éppen ez, a kultúra, ami a horvátsághoz nagyon is szoros szállal fűzte már a múltban is Bosznia, Dalmácia, Hercegovina, Szlavónia és Északnyugat-Horvátország lakóit.

A horvát nyelvújítás nem az illírizmussal kezdődött, ahogy a horvát nemzeti integrációs eszmék is jóval korábban, már a 16-17. században megjelentek, ráadásul a 17-18. század fordulóján élt *Pavao Riter Vitezovínál* nem is illír-délszláv egység néven, hanem horvát elnevezéssel. Tehát nem úgy történt, hogy jött *Ljudevit Gaj* 1830-ban, és átvette a szerbek nyelvét. Sem *Mijo Radni*, sem más, a budai kultúrkörhöz tartozó szerzők nem nevezik bunyevácoknak a nyelvet, amelyen írtak, hanem illír-szlávnak, esetleg boszniai-illírnek, az urbáriumok pedig dalmatának. *Antunović* püspök pedig úgy vélte, hogy a bunyevácság fennmaradásának záloga a horvátságba való reintegráció, s műveinek nyelvét is igyekezett közelíteni a horvát sztenderdhez. *Ambrozije Šarčević* és *Mijo Mandić* valóban a bunyevác különállást képviselte, de népiskolai tankönyveiket nem sok helyen használták, mert a korabeli magyar nemze-

tiségi politika gondoskodott arról, hogy ne sok helyen maradjon bunyevác tannyelvű oktatás. A bunyevácok és sokákok ifjabb generációi, élén legfontosabb lapjukkal, a szabadkai *Nevennel*, a horvát irányzat mellé álltak, ahogy a két világháború között ugyanezt tette *Ante Evetović Miroslubić*, *Lajčo Budanović* püspök, *Blaško Rajić* és a bunyevácok többsége. Nem igaz, hogy Tito oktrojálta a bunyevácokra a horvátsághoz tartozás tudatát, mert – amint arra cikkeimben is utaltam – *Antunović* püspöktől kezdődően ez a szélesebb körben ható horvát nemzeti integrációs folyamat része volt, amit persze mind a magyar, mind a szerb állami politika igyekezett akadályozni. A szerb állami politika e hátsó szándéktól vezérelve nyújt „önzetlen” segítséget a bunyevácok önálló nemzetiség (a szerb terminológia nem a nemzetiség, hanem a nemzet kifejezést használja) válásához. A folyamat nem sikertörténet: mind a magukat horvátnak vallók, mind a különálló bunyevác közösség száma csökken, utóbbi a 2011-es népszámlálás alapján már nem több 14 ezer főnél, ami azóta a vajdasági demográfiai viszonyok közt tovább csökkent. A magukat horvátnak valló bunyevácok száma a szerbiai politika minden nyomásgyakorlása ellenére jóval nagyobb, mint a magukat horvátsághoz nem tartozónak érzőké (a diplomások között pedig túlnyomó többségben vannak a magukat horvátnak vallók). Ezt az is bizonyítja, hogy a szülők igényei alapján Szabadkán alakult horvát tannyelvű iskola, míg a nagyrészt szerb nyelvészek segítségével kialakított különálló – egyébként minden más sztenderdhez hasonlóan mesterséges – bunyevác nyelv

oktatását a szülők eddig csak az úgynevezett „C” modell alapján, önkéntes heti egy-két órában kérték, ami minden, a nyelvtanításhoz értő személy számára világos, hogy semmi-féle sikeres újjátanulást vagy újjászületést nem jelent.

Kammermann Csaba a nyelvek távolítása kapcsán ismét a szerb közvéleményben meggyökeresedett tévhitet idézi, miszerint a horvát nacionalisták az 1990-es években kezdtek önálló szavakat, kifejezéseket gyártani, csak azért, hogy a szerbtől különbözzön az „új” horvát nyelv. A 19. századi horvát nyelvújítás magyar és német mintára a nyelvi purizmus elve alapján igyekezett az idegen szavak helyett saját kifejezéseket alkotni, s 1990 után (valójában már az 1960-as évektől kezdve) ezeket igyekeztek újra alkalmazni. A más horvát nyelvjárásokból átvett szavak beültetésére a horvát sztenderdhez pedig nem 1990-ben, hanem már a 16-17. században törekedtek. A regionális nyelvek és kultúrák elfogadottsága, a regionális nyelvű irodalom támogatása pedig Horvátországban ma általános gyakorlat, nem igaz tehát, hogy a horvát állami televízióban nem lehet megszólalni, csak a sztenderd változatban.

Végezetül, az utóbbi évtizedek bunyevác dialektusban írt irodalmi műve, a *Bunyevác blues* (Bunjevački blues) Zágrábban színdarab formájában is nagy sikerrel bemutatott szerzője, *Tomislav Žigmanov* a magát horvátnak érző bunyevác közösséghez tartozik, s ma ő a szerbiai horvátok képviselője a belgrádi parlamentben. ■

A 2014-ben Szabadkán kiadott Čitanka

Sportszeretből a vasutas pályára

Kovács András: „Nem azért csukjuk le a sorompót, mert szórakoztat”

■ **A január 25-i képviselő-testületi ülés előtt a városvezetés nevében Fercsák Róbert polgármester és Csubákné Besesek Andrea alpolgármester köszöntötte KOVÁCS ANDRÁST, a MÁV bajai állomásfőnökét, aki több mint 43 évet szolgált ugyanazon az állomáshelyen, és jövő évi nyugdíjba vonulásáig immár passzív állományban van. Nem bajai születésű, de mivel 1974 óta él itt, igazi lokálpatriótának tartja magát. Bár sok ajánlatot kapott az idők folyamán, a város szeretete mindig arra készítette, hogy Baján maradjon. Hosszú munkája során több jelentős eredményt is elért. Sokat küzdött azért, hogy a Baja-Budapest útvonalon legalább naponta egyszer közlekedjen InterCity járat, a Baja-Kecskemét szakaszon pedig napi nyolc pár vonat járjon.**

Zalavári László

– Különleges véletlennek köszönhető, hogy vasutas lettem. Családommal Kalocsán élünk, és nyolcadikos koromban meglátogattuk a Szegeden élő bátyámékat (én a nyolcadik gyerek voltam a családban). A csongrádi megyeszékhelyen megláttam, és rögtön megtetszett, hogy az akkor Vasútforgalmi Technikum és Szakközépiskola nevű intézményben milyen élénk sportélet folyik, mennyi különböző pályája van, amelyek mellé később egy sportcsarnok is épült. Ennek hatására elhatároztam, hogy ide jövök továbbtanulni, és vasutas leszek, engem ugyanis gyakorlatilag csak a sport érdekelt. A szüleim próbáltak lebeszélni, hogy közel s távol sehol sincs vasutas a családban, hiszen édesapám agrármérnök, édesanyám pedig tanítónő volt, emellett még jogászok, gazdászok akadtak – de nem hagytam magam. Kalocsa annyira kis állomás volt, hogy ezt a témát nem tudták hogy körüljárni, én meg kötöttem az ebet a karóhoz, így végül beleegyeztek. A középiskola befejezése után lakóhelyemen és tágabb környékén kijelöltek állomásokat, hogy hova jöhetnek dolgozni. A három lehetőség – Kalocsa, Kiskőrös, Baja – közül gondolkodás nélkül utóbbit választottam, mivel gyerekként sokat jártunk át vásárolni, mert itt volt áruház (bizonyára sokan emlékeznek még, hogy a mai Bácskai Kultúrpalota helyén volt a Bajai Áruház – Z. L.). Akkor még az Eötvös, a mai Sétáló utcán keresztül közlekedett a busz a Béke térre. Nagyon tetszett a víz, valamint az, hogy itt is élénk sportélet zajlott, csak éppen az nem volt, amit én is űztem (kézilabda), ezért munkába állás után egy ideig ingáztam a két város között. Véglegesen csak később telepedtem le itt, miután megismerkedtem az egyébként szintén kalocsai feleségemmel (Kovács Andrásné sz. Horváth Margit az MNÁMK pedagógusa, mindenki Margó nénije – a szerk.), és amikor komolyra fordult a dolog, kijelentettem, hogy én csak itt

tudom elképzelni az életemet. Ő akkor még a szegedi tanárképzőre járt, aztán 1981-ben összeházasodtunk és ideköltöztünk. Azonban már az idekerülésem, 1974 óta bajainak érzem magam.

– Mivel kezdte a vasúti szolgálatot?

– Először egy évig úgynevezett állomási tartalékos voltam, ami azt jelentette, hogy mindent kellett csinálni, ami akkor nem is nagyon tetszett; úgy éreztem, nem ezért tanultam. Utólag viszont áldom akkori főnökömet, Jávor Imre bácsit, mert azzal sajátítottam el a szakmát, hogy mindenbe belekóstoltam. Ezután néhány évig forgalmi szolgálattevő voltam, majd kocsiintéző tiszt egy darabig, a leghosszabban, 13-14 évig pedig vezénylő tiszt, ami egyben később az állomásfőnök forgalmi helyettesét is jelentette. Ez nem volt könnyű munka, a kollégák vezénylése a lényege. Az utazó személyzet és az állomási dolgozók szolgálatát, munkabeosztását kellett úgy összeraknom, hogy mindig legyen elegendő ember, de mindenkinek meglegyen a pihenőideje is, főleg az utazónak. Ez úgy nézett ki, mint egy órarend. Menet közben elvégeztem a MÁV tisztképzőt is. Végül 2003-ban neveztek ki állomásfőnöknek. Amit csináltam, azt mindent nagyon szerettem. Ez a tisztség három állomást fed le, 2004. január elseje óta hozzá tartozik még Mátéházapusztá és Bácsbokod is.

– A városban sokan emlegetik a régi állomásépületet. Visszaállítható lehetne valahogy?

– Nekem is sokkal jobban tetszett a régi, és fáj, hogy Bátaszéken megmaradhatott az eredeti stílusában az épület, melynek igazi vasútállomás-hangulata van, itt meg 1984-ben tönkretették. Sajnos nagyon beszűkült az idők folyamán a mozgásterem ezen a területen, nem sokat tudtam lobbizni, hogy szépítsük, legfeljebb egy-egy festést lehetett elintézni. Az biztos, hogy soha nem lesz visszaállítva az eredeti állapot. Sokan megállítanak a vá-

Kovács András

rosban, hogy milyen az utasforgalmi épületek állapota, amire azt mondom: higgyétek el, hogy nem a vasutasok teszik ilyenre! Sajnos vannak olyan – nem hajléktalan – személyek, akik itt érzik jól magukat... Hiába festetjük ki a várótermet, egy hónap múlva már tele van graffitivel. Csak úgy lehetne megvédeni, ha bekameráznánk, illetve biztonsági őrt alkalmaznánk, de erre nincs lehetőségünk.

– Ha az épületnél nem is, a menetrend ügyében sikerült eredményt elérnie.

– Nagyon sokat küzdöttem azért, hogy legalább egy pár (azaz egy oda- és egy visszafelé közlekedő) InterCity járat közlekedjen Bajára, hiszen a '70-es években volt a pesti gyors, amellyel közvetlenül, átszállás nélkül lehetett a fővárosba utazni. Hiába szerettem volna újra, a szakma mindig lesöpört, ezért megkértem dr. Révfy Zoltán akkori polgármestert, hogy segítsen. Hozzá csatlakozott a szekszárdi polgármester is, de ez még mindig nem volt elég. Ekkor javasoltam, hogy keressük meg Zsigó Róbert országgyűlési képviselőt, és végül az ő közreműködésével sikerült elérni, hogy járjon az InterCity. Korábban, a '90-es évek közepén Kristóf István akkori képviselő járta ki az InterPicit, ami ennek az egyszerűbb változata volt. Ezek után következett a másik nagy feladat, Kecskemét. Tarthatatlan volt, hogy vasúton csak két átszállással lehessen eljutni vonattal a megyeszékhelyre. Jelenleg napi 8 járatpár közlekedik, kétórás, ütemes menetrendben, abszolút kiszámíthatóan. Ez a közúti járművek útvonalától eltérően nem Császártöltés felé, hanem Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza irányába megy, amitől értelemszerűen sokkal hosszabb a menetidő.

– Mennyire kihasználtak ezek a járatok?

A kitüntetett állomásfőnök Fercsák róbert polgármester, felesége és Csubákné Besesek Andrea alpolgármester társaságában

– Civil barátaim szokták mondani, hogy láttuk a vonatot a sorompónál, három fej volt csak benne. Lehet, de ha Mélykúton nézték volna meg, ott már nem akadt ülőhely, mert ez egy gyűjtővonal, minden állomáson és megállóhelyen megáll, így az utasok zöme útközben száll le és fel. Bátran merem állítani, hogy mindkét irányban kihasználták a járatokat. Bajának azért nagy szerencséje, hogy a fővárostól délre nincs másik vasúti híd a Dunán, mert a dunaföldváriról felszedték a síneket. Itt viszont fejlődik az infrastruktúra, ősszel is volt pályafelújítás, talpfacsere. A sínek itt 100 kilométer/óra sebességet bírnak el, kivéve az állomás területét, ahol csak 40, ill. 20, attól függően, melyik vágányra érkezik a vonat. Az áruszállításban is, Kecskeméttől Dombóvárig a legnagyobb forgalmat bonyolítjuk le szállított tonnában. A külső ipartelepi úton, a Bokodi útnál lehet látni ezt. Igaz, az ócskavasszállítás most valahogy megállt, régebben hetente 2-3 irányvonalat is összeállítottak, de ez valami miatt most nincs. A falvakból kamionokkal összegyűjtött hulladékot itt tette sínre a MÉH, és vitte Olaszországba feldolgozni. A kinti piac megszűnté óta kamionnal Dunaújvárosba fuvarozzák a vasat, ami némi kiesést okoz az áruforgalomban. Ugyanakkor a gabonaszállítás működik a kikötőben, és az erdőgazdaság is teherfuvaroz kisebb mennyiséget.

– Az állomási sebességgel is összefüggően egy igen kritikus pont a Szegedi úti sorompó.

– Az egyik érzékelő a Móricz Zsigmond utcánál van, a másik a Dózsa György úti felüljárónál, onnantól kezdve kell visszavenni a tempót 100-ról 40-re. Egyébként az autóban ülők időérzete csalóka; akár a sorompónál, akár közúti jelzőlámpánál két-háromszorosan érzik a valós várakozási időhöz képest. A Közlekedéstudományi Egyesület ülésén már

a '70-es évek második felében elhangzott, hogy egyrészt villamosítani kellene ezt a vonalat (ami utópia, nem hiszem, hogy valamikor is megvalósulna), másrészt felüljárót kellene ide építeni. Holott mintegy 40 évvel ezelőtt még messze nem volt ekkora gépjárműforgalom, mint manapság. Ez lehetne ma is a megfelelő megoldás. Azt azért általában hozzáteszem, hogy mi már több mint 100 éve itt vagyunk, így talán van némi elsőbbségünk. Nekem egyébként mindig is vesszőparipám volt ez a helyzet, a forgalmi iroda és az immár volt irodám között van egy másfél négyzetméteres előtér, melyen keresztül mindent láttam, és engem nem tudtak félrevezetni a munkatársaim, annak okán, hogy én mindent végigcsináltam korábban. Sajnos a Kiskunhalas felől érkező vonat miatt majdnem 6 percig is zárva van a sorompó, a vasútbiztonsági szabályok betartása ezt teszi lehetővé. A néhány éve telepített közlekedési lámparendszerrel összhangban működik, először a sorompó ad neki egy jelet, így az pirosra vált, és csak utána kezd lemenni a rúd – ez így együtt mintegy másfél percig tart. A vonatnak van egy előjelzője az ipartelepi úti fényorompótól kicsit beljebb, aminek szabadot kell már mutatnia, hogy ne kelljen lassítania a mozdornynak. Panaszkodni szoktak a tolatásokra is: igyekszünk csak a legszükségesebbeket itt végezni, de sok lehetőségünk nincs. A Baja-Külső kiszolgálásánál is csak 25 kilométeres sebességgel lehet kitolni a teherkocsikat. Mindig minden fórumon hangoztattam, hogy higgyék el, ahogy nem a vasutasok teszik tönkre a várótermet, úgy a sorompót sem azért csukják le, mert ez őket szórakoztatja, hanem mert muszáj. Előfordult, hogy a városban is kérdőre akartak vonni, amire azt mondtam, hogy engem akkor lehet számon kérni, ha jött a

vonat, és nem volt lecsukva. Szerencsére a Szegedi Vasútigazgatóságon belül – mely az országban a legnagyobb, a román határtól Szolnokon keresztül Kunszentmiklós és Tass vonaláig is tart északon – a munkatársak hibájából történt eseteket tekintve a mi bal-eseti statisztikánk a legjobb.

– Pályafutása során soha nem merült fel, hogy máshová menjen?

– Egyszer kaptam egy igen kedvező ajánlatot Veszprémből, a vasúti katonai szállítási osztályra mehettem volna, mint katona, át kellett volna öltöznöm. Kacérkodtam ezzel, a feleségem is hajlott volna rá, mert Veszprém is csodaszép város, de végül a maradás mellett döntöttünk, akárcsak a MÁV-on belüli, más állomásokról érkezett megkeresések esetében. Győzött a lokálpatriotizmus.

– Pályafutása alatt hogyan alakult a dolgozói létszám?

– Az 1970-es évek elején az állomás létszáma 200 fő fölött volt. Az idő múltával folyamatosan csökkent, elsősorban szervezeti átalakulások miatt, pl. központosított munkaügyi ügyintézés, szakágakra tagozódás, majd ezek leválása történt. Először az áruszállítás (mely később MÁV CARGO-ként önálló cég lett, amelyet aztán eladtak), majd a személyszállítás (mely később MÁV-START lett) egyaránt kikerült az állomásfőnökség létszámából. A Duna-hídon is megszűnt a szolgálat, mivel a közúti közlekedés az oldalsó konzolokra került. A tehervonati tolatószemélyzetet is Kiskunhalasra vonták össze, melynek visszaszervezését 2017-ben kezdtük meg. A szerelvények és az épület takarítását is kiszervezték, így az állomás létszáma mostanra 40 fő körülire csökkent.

– Mennyit változott technikailag a vasút a bő 40 év alatt?

– Az 1970-es években még főleg gőzmozdonyos vontatás volt, egy-két Budapestre közlekedő motorvonat kivételével. Az 1980-as évek elején megszűnt a gőzvontatás, és dízelmozdonyok vették át a feladatot. Baja-Dunapartot is átépítették, fényjelzőket és fűthető váltót építettek be. A sorompók is korszerűbbek lettek: elektromos kezelés, fényjelzéssel kiegészítve. A forgalmi szolgálattevők munkája is jelentősen megváltozott, hiszen már nemcsak a forgalom szervezése és biztonságos lebonyolítása a feladatuk, hanem minden személy és áruszállítási tevékenység központi rendszeren történő rögzítése, hiszen a vasútállalatok (személyszállítást a MÁV-START, áruszállítást állomásunkon is 6-7 vasútállalat végez) felé az elszámolás ennek alapján történik.

– Hivatalosan nyugdíjas immár?

– Egyelőre még nem vagyok a nyugdíjbiztosítási igazgatóság embere, ugyanis 43,5

évi aktív szolgálat után a vezetőim engedélyezték, hogy ún. „MÁV-évek” kategóriába kerüljek, ami egyfajta készenléti állományt jelent, de engem már nem hívatnak vissza dolgozni. Aláírtunk erről egy szerződést. Az utolsó – háromévenkénti kötelező – szakvizsgára már nem is mentem el. Egészségi állapotom már nem is az igazi, így nem bírnám azt a sok gyaloglást, amit a szolgálati helyek folyamatos becsületes körbejárása igényelne. Ha kimentem Bácsbokodra autóval, utána ott is a 800 méter hosszú állomáson gyalogolni kellett. Mintegy másfél év múlva, 2019 szeptemberében köszönök csak el végleg.

– *Munkája során milyen elismeréseket kaptott?*

– Pályafutásom során ezen a téren végigjártam a skálát, kaptam igazgatói dicséretet, a *Vasút Szolgálatáért* kitüntetését, vezérigazgató-helyettesi, majd két alkalommal vezérigazgatói dicséretet is. Leköszönésemtől csak egy oklevelet kaptam, amelyben megköszönik a munkámat, de nem is vártam semmit: azokat tüntessék ki, akiket még „doppingolni” kell.

– *A városi köszöntés meglepetésként érte?*

– Teljesen, *Fercsák Róbert* polgármester urat nem is ismertem személyesen korábban, amikor felhívott, azt hittem, hogy megint a sorompó ügyében keres, és mondani is akartam neki, hogy már nem én vagyok az illetékes. Annyira váratlanul ért ez az elismerés, hogy szinte szóhoz sem jutottam, a városi ünnepségen is látszott rajtam a meghatódottság; jólesett, hogy elismerték az itt végzett több évtizedes munkámat. Ez volt a hab a tortán, nagyon örültem neki.

– *Most már a családé a főszerep?*

– Egyértelmű, március 9-én született meg a harmadik unokánk, egy kislány Budapesten a fiaméknál. A lányoméknak Baján élnek, náluk egy kislány van, *Marcika*, a fiaméknál a fővárosban eddig egy kislány volt, *Hanna*, és most jött a második, *Luca*. Csak hívnak, Papa, tudsz segíteni, gyere, vidd el, hozd ide, és a Papa ugrik, amit én nagyon élvezek. Szokták kérdezni, hogy kielégít ez engem? Erre azt felelem, hogy most még annyira friss élmény, hogy nincs dolgom, hogy igazából még pihenek. Lehet, hogy majd egy év múlva már hiányozni fog a munka, most is akadt megkeresésem a városból is.

A feleségemmel egyébként szerelem volt első látásra. Kalocsán ismerkedtünk meg 1981 júliusában, augusztusban eljegyzés, októberben pedig már esküvő volt! Mindenki azt hitte, hogy azért a sietség, mert jön a baba, de az csak két év múlva született meg. Azóta is boldog házasságban élünk, született két gyönyörű gyermekünk. A lányunk bölcsész, német szakon végzett Szegeden, a GYED-ről

Kollégák és felettesek között

most megy vissza tanítani az MNÁMK-ba, ahol az édesanyja is dolgozik. A vejem bútorgyártással foglalkozik. A fiunk közgazdász-élelmiszermérnök lett, a diploma megszerzése után a vidékfejlesztési minisztériumban dolgozott, de azóta a magánszférára váltott, teljesen más területre, egy villanymotorokat gyártó német-japán cégnél tevékenykedik, és nagyon élvezi. A felesége környezetmérnök-közgazdász.

– *Gyerekeinél szóba sem jött a vasutasság, ennyire elriasztotta őket?*

– Egyáltalán nem, szerettek bejárni hozzám, sőt amikor az informatika „betette a lábát” az irodámba, akkor rendszeresen hívtam az akkor a Bélába járó fiamat, hogy jöjjön segíteni, mert baj van... Úgy tűnik, az, hogy én véletlenül erre a pályára kerültem, csak „kiterő” volt a családban.

– *A sportnak köszönhetően lett vasutas. Baján dolgozva meddig tudott visszajárni kézilabdázni Kalocsára?*

– Sajnos elég hamar abbahagytam a kézilabdázást, mert kezdetben sokat éjszakáztam, és a fordulószolgálatok mellett nem jutott időm átjárni az edzésekre, ami kellemtelen volt már mindenkinek, a csapatnak, az edzőnek és nekem is, így fájó szívvel elköszöntem tőlük. Ugyanakkor nagyon hiányzott a mozgás, így csatlakoztam a Baján igen jelentős kispályás örömfocihoz. Játszottam több társasággal is: barátokkal, a német központban tanárfocira jártam minden csütörtök este, valamint egy időben mentem az orvosokhoz is; hetente négy alkalommal biztos, hogy pályára léptem. Az idő múltával csökkent a szám, majd 2013-ban „lerobbantam”, a rá következő évben történt az első csípőműtőm, így vége lett a focinak,

maradt a kerékpározás és a sétálás. Ha már részt venni nem is tudok benne, legalább nagyon szívesen nézném a sportot, de helyben nincs mit: megszűnt a focicsapat, és a kosárlabda sem az igazi. Tudom, hogy fellendülőben van viszont a kézilabdázás, el is határoztam már, hogy elmegyek egy meccsre – csak némi nehézséget okoz, hogy néhány évvel ezelőtt kiköltöztünk a Futrinka utcába, és ott nem könnyű rászánni magam, hogy nekiinduljak.

– *Szabadidejét az unokázás mellett mivel tölti?*

– Hiába lakunk a víz mellett, horgászni nem szoktam, eddig még nem érintett meg ez a szenvedély, de ki tudja, mit hoz a jövő... Van egy kis csónakunk, azzal szeretünk kimenni nyáron a Dunára, a zátonyokra, tavasszal, a strandszezon előtt pedig megkerüljük a szigeteket. Aztán leállítom a motort, nézzük a gyönyörű tájat, és hallgatjuk a csendet. Régebben, amíg jobban bírtam, eljártunk szinte minden kulturális eseményre is. Ott-hon pedig szeretek olvasni, keresztretjvényt fejteni. Esténként pedig sokat beszélgetünk a feleségemmel, ő meggyújt mindenféle mécseseket, és azok mellett ez is hangulatosabb. Talán ez a társalgás is a hosszú házasságunk titka.

– *Nem hiányzik a vasút?*

– Nem, az utolsó éveimben már féltem. Nagyon szép volt a pályafutásom, szerettem a szakmámat, és szerencsésen megúsztam: semmi olyan hibát nem követtem el, nem adtam olyan utasítást a munkatársaimnak, amiből baj lett volna. Amikor otthon bejelentettem, hogy vége, a feleségem nagyon örült, a lányom első kérdése pedig az volt: akkor holnap hozhatom Marcikát? ■

Megemlékezés a fehérben festő Tóth Menyhértről

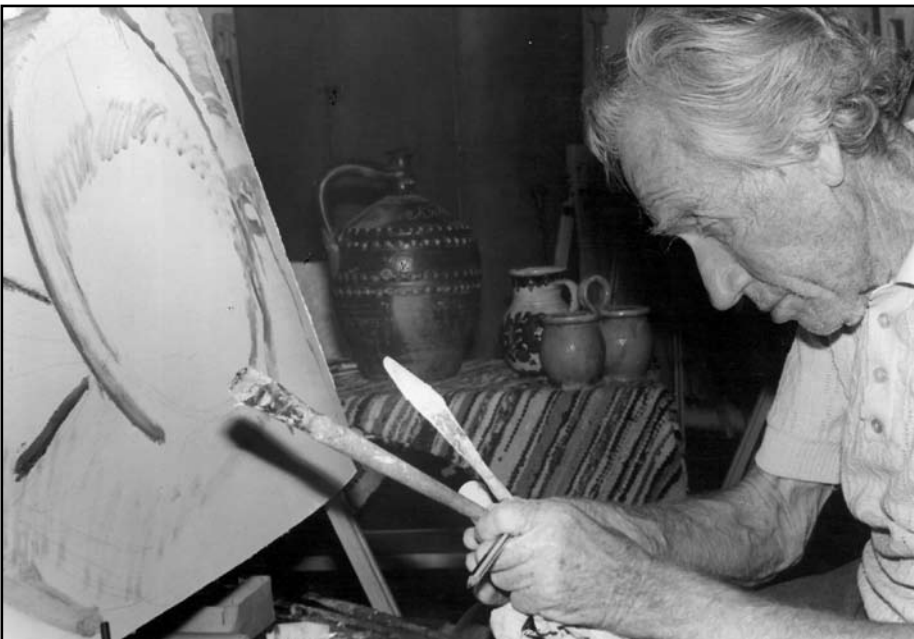
Görbe Ferenc

■ Miután Kovács László könyvét (*Az én Tóth Menyhértem*) olvasom, eszembe jut, hogy amikor reggel Miskén meglátogattuk Tóth Menyhértet (1904-1980) a házukban, Menyus bácsi és felesége, Angéla néni akkor bújtak ki az ágyukból. Egy kicsit vártunk kint az ablak alatt, amíg kijött „az Öreg”, üdvözölt minket, majd beengedett a – szobájában található – „műtermébe”. Én nem sok mindent mondtam neki, inkább csak hallgattam azt, ahogy Lacinak meg nekem a munkamenetéről beszélt, és megmutatta, miket festett és szobrászkodott az utóbbi időben.

1973-ban, Baján találkoztam vele először az Árpád utcai kiállításon (azóta az annak otthont adó épületet is lebontották már). A kiállítás a *Tisztelet Nagy Istvánnak* címet viselte. Ennek során a festőknek Barcsay Jenő adta át a díjakat, köztük Tóth Menyhértnak is. Képet is ott készítettem róla először, amikor átvette az elismerést a hírneves művésztől. Ezen a tárlaton minden kiállító művész megkapta apósom, Tóta Gyula Nagy Istvánról készített emlékérmét is. A könyv végén a mester több kiállításának anyagát is válogató *Sümegei György* említi, hogy az egyik legjobb Tóth Menyhértről készült fotót az én munkám. Ezt az elismerést ezúton is köszönöm neki. „Tóth Menyhértnél a keleties motívumokhoz való folyamosabb, közvetlenül kapcsolódik az orientalizáló látásmóddhoz, mivel a saját díszítőképzésének jegyei érvényesülnek abban. S ez feltétlenül magyar népi eredetű...” (B. Supka Magdolna: Tóth Menyhért nyomában. *Művészet*, 1976/3. 14-16.)

Tóth Menyhért (Szeged-Mórahalom, 1904 – Budapest, 1980. január 11. 1930-1935 között a Képzőművészeti Főiskola növendéke, mesterei: *Vaszary János, Réti István, Kandó László* voltak. A tokaji művésztelep és a bajai festők csoportjának törzstagja, az Alföldi Tárlatok rendszeres résztvevője, a hajósi alkotótábor egyik alapítója. Fontosabb kitüntetései: Nagy István-díj (1973), Magyar Népköztársaság Munka Érdemrend ezüst fokozata (1974), Magyar Népköztársaság Érdemes Művésze (1976), Kossuth-díj (1990, posztumusz). Gyermekeivel Miskén töltötte. Tanulmányai befejezése után ide költözött vissza. 1945-1958 között mezőgazdasági munkából, szobafestésből élt, újabb munkáit 1964-ig nem mutatta be. Három évtizednyi ismeretlenséget követően ekkor ismerték el művészetét. 1974-től a Bács-Kiskun megyei tanács szerződést kötött életművére. Festészete a falu jegyében fogant, a természetben találta meg valódi otthonát: a falusi ember gondolkodás- és érzésvilágát ötvözte képzeletének élménytárával, a művész tudatosságával, a modern művészet eszközeivel. Iskolákhoz nem köthető piktúrája mellőzte a mesterség érvényben lévő szabályait, a naiv festők teljességigényű kozmikus világképével, természetlátásával, a primitív művészettel mutat rokonságot. Ösztönös alkotó, aki a mű küldetésére figyel; a részletező, természetes valóságábrázolástól, stilizálástól a formák egyszerűsödésén át az absztrahálásig ve-

zetett művészete. Festészeti eszménye a teljességet magába foglaló kerekded forma, az ösztönös és erkölcsi töltetű festészet. Az 1930-1945 közötti időszakot az allegorikus megjelenítés hatja át. Korai munkáit Kalocsa környéki folklorisztikus ornamensek, a szurreális fantázia- és álomvilág stilizált formakultúrája, szecessziós vonalvezetése jellemzi. Az életművét végigkísérő mágikus, metafizikus tartalmú képfeliratok, „mondatszalogok” már ekkor feltűnnek képein. Az 1958-ig terjedő időszakban formái szorosabban kötődnek a valóság látványelemeihez; a spontán meseszerűség szurrealista megjelenítése helyett a színekkel formázott figurák, az életképi elemek kerülnek előtérbe, amelyek megformálásában a típusalkotás vezet. Az 1974-ig terjedő mitologikus vagy örvendező korszakában az életképszerű részleteket szimbolikus, tömörítő ábrázolás váltja fel. Fokozatosan lemond a perspektíva alkalmazásáról: az ábrázolásmód frontális, két dimenzióra redukálódik, a motívumok síkban, egymás mellé-fölé állítva jelennek meg. Az ún. „fehér” korszak az életmű szintézise, festészeti nyelvújítás. Vonalai egyre szűkszavúbbá redukálódtak, jelzesszerűvé váltak, az egyetlen fehér szín felé tömörültek. Egyvonalas rajzai a formai absztrahálás remekei. A színek színének tekintett fehér a humánium, az ártatlanság, a béke, olykor a gyász szimbolikus színeként jelent meg. (*artportal.hu, Balázs Sándor nyomán*)

Tóth Menyhért munka közben

„[...] Tóth Menyhért minden megnyilatkozását valami belső világnézeti-emberi kényszer, egyfajta küldetésudat hajtja. [...] Már a főiskolán készített *Védelem c. szénrajzában* az egyazon emberben és a világban meglevő kettősséget, az ellentétek egységét: gyengeséget és keménységet, lírát és drámát, jót és rosszat, tehát ellentétpárokat állít fel a képzőművészet eszközeivel. Sajátos messianizmusát – hol áttételesebb, hol meg közvetlenebb formában – számos rajzáról és festményéről leolvashatjuk. [...] Tóth Menyhért embert megváltó szándéka, kiáltó igehirdetése gyakran az ókori, de főként a középkori misztika világával mutat rokonságot. [...] Ember-etikai törekvéseit azonban – az individuális jegyeken túl – magyarrá és Tóth Menyhért-ivé egyéníti Miske-Kalocsa környéke, ennek az etnikumnak az embere, népművészete, szellemi és formai karaktere... [...]” (Bánszky Pál: Tóth Menyhért. *Képzőművészeti Alap Kiadványlatala*, Bp. 1978. 15-20.) ■

A Tóth Menyhért tisztelői (Miskolczi Ferenc és Solymos Éva) társaságában

Kvalla Ferenc (1929–2018) emlékére

■ 2018. február 27-én, 88 éves korában elhunyt **KVALLA FERENC**, városunk megbecsült pedagógusa, aki 1957-től volt a Türr István Szakközépiskola tanára, 1966–1990 között pedig az intézmény igazgatójaként tevékenykedett. Kvalla Ferenc Bácsalmáson született 1929-ben, diplomát a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanárképző B szakán szerzett. 1957-től kezdve könyvvitelt, statisztikát, tervezést és politikai gazdaságtant tanított középiskolásoknak, illetve a levelező tagozaton tanuló felnőtteknek is. Egy ideig a Dél-Magyarország szakközépiskoláinak igazgatói munkaközösség-vezetői tisztségét is betöltötte. Emlékére egykori tanítványa, majd kollégája gyászbeszédét szerkesztett változatban közöljük. Nyugodjék békében! (A szerk.)

Kvalla Ferenc (1929–2018)

Kertész-Farkas Benjámín

Itt állok egy kép előtt. Kiegyensúlyozott arc, határozott, tapasztalatban, tudásban edzett ember. Két jellemző adat: a Türr István Közgazdasági Technikum tanára, valamint a Türr István Közgazdasági Szakközépiskola igazgatója nyugdíjba vonulásáig. Ő volt Kvalla Ferenc.

Tisztelt Gyászoló!

Nehéz feladat, amikor ki kell állnunk a tábla elé bizonyítani, vagy amikor a szőnyeg szélén kell állnunk valami miatt. A legfájdalmasabb dolog azonban, amikor úgy állunk valaki előtt, hogy elképzeljük a lényét, de már nem láthatjuk őt, nem foghatunk vele kezét.

Tisztelt Igazgató Úr!

Néhány nappal ezelőtt még vicces, jókedvű emberként neveltél közöttünk. Én ezt a pillanatot látom most is magam előtt. Olyan szerencsés ember vagyok, hogy 4 évig tanítványod és 10 évig a kollégád lehettem. Aztán pedig az érettségi találkozóinkon osztályfőnökünk helyett osztályfőnök lettél. Később mint kollégát fogadtál a testületbe engem. Az igazgatóm lettél.

Csodás 10 év volt ez. Olyan igazgató voltál, akihez nem kellett időpontot kérni, akihez bár-

mikor bemehettünk. Az ajtó mindig nyitva volt előttünk. Segítettél, biztattál, dicsértél, jutalmul kismálnát ígértél. Különös módon láttad az embert bennünk. Egyszer rákérdeztem: miért vagy ilyen optimista? Egy idézettel válaszoltál. „Csak az ember létezik, minden egyéb csak az ő kezének és agyának alkotása. Tisztelni kell az embert. Nem sajnálni... nem megalázni a sajnálkozással.”

Az iskolánkban eltöltött mintegy harminc évedről lelkesen mondtad, hogy a legszebb, legnemesebb dolog volt szolgálni a testületet, becsülni az elvégzett munkát, együtt érezni, együtt lélegezni a tanári karral, a diákokkal. Élvezni a sikereket, túltenni magunkat a kudarcokon. Munkád nem fárasztott. Számunkra soha nem voltál fáradt. Minden nap örömet jelentett számodra az iskola és a család. Feleséged pedagógusi munkája mellett erejét nem kímélve segítette a két fiad nevelését, akikre mindig oly büszke voltál. Évtizedek során generációk sokaságát tanítottad.

„...minden dolognak, emberi tevékenységnek mértéke maga az ember.” – mondta egy görög bölcs. Te mindvégig ügyeltél arra, hogy az eszmerendszerek sodrásában is megmaradj hivatásodnak: nevelőnek, embernek lenni. Sok

tanulót, felnőttet ismertél meg a pályafutásod során. Ez a látás adott erőt, hitet munkádban, családotban az évtizedek során.

Igazgató Úr!

Elmentél közülünk, de itt hagytál egy egész albumnyi képet a közös hétköznapjainkról, ünnepeinkről, örömeinkről, nyugdíjas összejöveteleinkről. Itt hagytad a szolid mosolyodat, és itt hagytad az egyre halkuló hangodat. Szomorúak vagyunk, mert elmentél. De arcokban, szemekben élsz tovább az örök törvény szerint. Ez a természet csodás látványa, a jól megszerkesztett szimfónia, mely neked, érted szól. Magot vetettél kemény talajban, és csodálatos termés lett belőle. Életednek hatalmas sikere ez, amiért érdemes volt élni.

A jó emberek elmennek. Te azok között vagy csupa nagybetűvel: „Ember! ez a nevünk, de erőnk fogyhatatlan./ Szél, tenger, levegő szolgál nekünk, mégis/ Névtelenek vagyunk, de halhatatlanok/ Mint a szelek, a tengerek, a csillagok.”

A tanártársak, az iskola dolgozói, a nyugdíjas csoportunk nevében most elköszönök tőled. Nyugodj békében! És ott fent is legyen mindig nyitva az ajtód mindenki előtt. Béke veled! ■

Meghívó Zomborba

Sarlós István

■ A 19. században a helyi ipari termelésnek jelentős részét adta háziipar. A mezőgazdasági idénymunkából élő szegényebb néprétegek számára a téli időszakban – mezőgazdasági holt idényben – készített, a hetipiacokon és időszakos vásárokon értékesített ipari termékek fontos jövedelem-kiegészítést adtak. A háziipari – a statisztikákban házi- és/vagy népi ipar a megnevezése – tevékenység alapvető fogásait és munkafolyamatait a családokban generációról generációra adták tovább. Az iparúzők előzetes ipari iskolai tanulmányokat nem folytattak, vizsgákat nem tettek, és minősítéseket sem szereztek, és e foglalkozásukat jövedelemkiegészítő tevékenységként üzték. Bács-Bodrog vármegyében a falvakban a famegmunkálást (például pintér) és a textilipari termékek előállítását (például rongyszőnyegszövő) a legszegényebbek háziipari keretek között oldották meg. A háziipari termelőknél a funkcionalitáson túllépve gyakran megjelentek díszítőelemként a népi motívumok. Bizonyos háziiparban előállított tárgyak már elvesztették egykori funkciójukat, és dísz tárgyként vásárolták őket. Az 1896-os millenniumi ünneppsorozat és a budapesti világkiállítás, vagy ahogyan a korszakban nevezték, az „Ezredéves Országos Kiállítás” után országszerte fellendült a kiállítások és vásárok szervezésének gyakorlata. Már a középkorban is szerveztek vásárokat, ezek-

hez igazított nyomtatott kalendáriumot is kiadtak, de ezek szervezése, gyakorlata a dualizmus korában öltött végleges formát. A budapesti országos kiállítások és vásárok mintájára országrészek, tájegységek, megyék is szerveztek mezőgazdasági és ipari kiállításokat, vásárokat. Az ipari vásároknak egyik speciális része volt a háziipar – nem összekeverendő a vándoriparral –, amely egyre több „kiállítót” vonzott. 1903-ban a magyar ipar védelmében megalakult a Tulipánszövetség Magyar Védőegyesület. Az 1844-es védeyleti mozgalom mintájára szervezett magyar ipart támogató egyesület gyorsan népszerű lett az országban. Már az alapítás évében megalakították a Bács-Bodrog vármegyei helyi szervezetüket, így Bajára is eljutottak, de bajai irodájuk – hivatali helyiségük – nem ismert. A Bács-Bodrog Vármegyei Tulipán Háziipari Szövetség 1905-től rendszeresen szervezett megyei vásárokat és kiállításokat. A vármegye és egyben Zombor város főispánja (1906-11), apatini Fernbach Károly gazdasági érdektől vezérelve felkarolta a helyi kiállítások szervezését és az országos megjelenéseket is, ezért a szövetség felhívásait, rendezvénymeghívóit a főispáni hivatal is kiküldte a törvényhatóságoknak. Baja esetében a zombori főispáni hivatal kérése bizonyos szempontból már megkésztet, mivel az április 15-én írt levelet csak április 23-án iktatták be a városi tanácsnál. A benne foglalt húsvéti ünnepeket meg-

előző terjesztést és reklámozást nem valószínűsíthették meg, mivel 1908-ban a húsvét április 19-20-ra esett.

„9818./1908. kig. [közigazgatási] szám
Bács-Bodrog vármegye és Zombor Szab. [Szabad] Kir. [Királyi] Város Főispánjától.
Igen Tisztelt Polgármester Úr!

A Bács-Bodrog Vármegyei Tulipán Háziipari Szövetség a folyó évi május hónapban rendezendő vármegyei háziipari kiállítás művészi hirdetőműveit amidőn csatoltan megküldöm, felkérem hogy azok egy részét még az ünnepek előtt, más részét pedig május hó elején terjeszteni szíveskedjék. Kitűzött célját, a legszegényebb néposztály állandó foglalkoztatását a szövetség csak úgy éri el, ha a kiállítást – amely hű képét nyújtja a vármegye területén készült háziipari termékeknek – minél többen tekintik meg, miért is szíves közreműködését kérem, hogy a kiállítás megtekintésére a község lakosságát buzdítani és tanulságos kiállítás iránt az érdeklődést felkelteni szíveskedjék.

Meg vagyok győződve, hogy Igen Tisztelt Polgármester Úr teljes erejével és jóindulatúlag veszi pártfogásába a szövetséget a humánus és magasztos eszmék előbbre vitelében, amely a jólétet igyekszik növelni, s ezáltal a nemzet vagyonosodását előmozdítani.

Szíves támogatásában bízva, vagyok
Zombor, 1908. évi április hó 15-én
Hazafias üdvözléssel: Fernbach, főispán”

A hirdetési és terjesztési felhívással kapcsolatban a városi tanács még aznap intézkedett, a rendőrségnek április 23-án átküldték a plakátot, a városháza hivatalos hirdetési helyein április 25-én függesztették ki, valamint megküldték a helyi újságoknak, hogy a következő számokban a hirdetés-rovatba tegyék be a zombori kiállítást.

A zombori kiállításról Vértesi Károly, a zombori Tulipán Védőszövetség elnöke számolt be a Magyar Paizs című újságban 1908 júniusában, és leszögezte, hogy a következő évben ismét megtartják a kiállítást, mivel az 1907/08-as gyenge termést hozó év után is eredményes kiállítást sikerült szervezni. ■

A BÁC SBODROG VÁRMEGYEI
TULIPÁN HÁZIIPARI SZÖVETSÉG
FOLYÓ ÉV Május HAVÁBAN
ZOMBORBAN A VÁRMEGYE SZÉK
HÁZÁBAN BÁC SBODROG VÁRMEGYEI
**HÁZIIPAR-
KIÁLLITÁST**
RENDEZ. A KIÁLLITÁS ÜNNEPÉLYES
MEGNYITÁSA: 1908 ÉVI MÁJUS HÓ 10 ÉN
D.E. 10 ÓRAKOR LESZ.
BELEPŐ DIJ: A MEGNYITÁS-NAPON: 1 Kor.
A TÖBBI-NAPON: 40 Ft/évr.
A KIÁLLITÁS MEGTEKINTHETŐ NAPONKÉNT
D.E. 9 ÓRÁTÓL – D.U. 6 ÓRÁIG ≡ A RENDEZŐ BIZOTTSÁG
— TERVEZTE: JUHÁSZ ARPRÓD —

Derült égből Kína

Életem eddigi legspontánabb és egyben legezotikusabb útja

Bognár-Simor Katalin

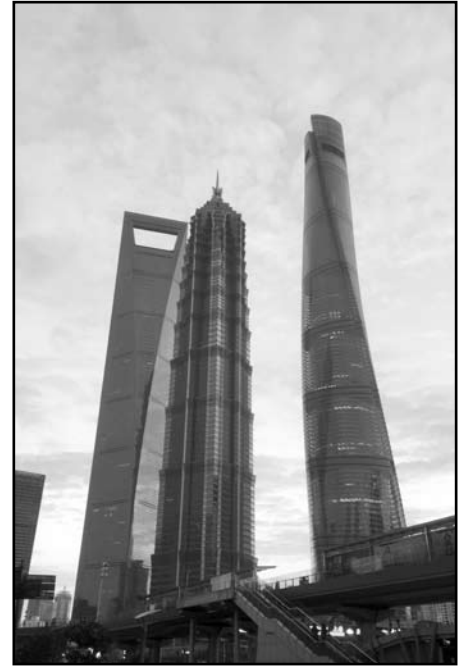
■ Egy 2016. decemberi napon felhívott a finn főnököm, aki éppen Amerikában volt üzleti úton. Elmondta, hogy másfél hét múlva Kínába megy, hogy az ottani csapatnak segítsen egy folyamatban lévő projektben. Először nem értettem, miért hív fel emiatt, elvégre nem kell nekem előzetesen bejelentenie az útjait. Aztán megkérdezte, hogy el tudnék-e menni vele, ha 10 nap múlva kell indulni. Azonnal rávágtam, hogy persze, ha a vízumot el tudom intézni addig. Igazság szerint régóta álmodoztam egy kínai útról, bár az bő két hetes lett volna, a Nagy Faltól indult volna, és az agyaghad-sereg érintésével haladtam volna Dél felé, és végül Hongkongból repültem volna vissza a férjemmel és a kínai barátnőmmel, aki nyilván tökéletes idegenvezető lett volna...

Miután gondolataim visszatértek a valóságba, gyorsan megnéztem a helsinki kínai nagykövetség weboldalát, hogy a vízumigénylés menetének utánaolvassak. Mivel tartok az irodában egy fénymásolatot az útleveléről, hamar rájöttem, hogy csak öt és fél hónapig érvényes az utazásunk tervezett kezdetétől számítva, ami igen nagy probléma, ugyanis legalább hat hónapos érvényesség kell a vízumhoz. Megijedtem, hogy emiatt lemaradok majd a lehetőségről, de gyorsan problémamegoldó üzemmódba kapcsoltam. Felhívtam a magyar nagykövetséget, ahol lehet ugyan útlevelet igényelni, de sajnos nincs gyorsított eljárás. Ez után jött a C terv, hogy Magyarországon igényelek útlevelet azonnali, 24 órán belüli kiállítással. Telefonon megbizonyosodtam róla, hogy ez tényleg megoldható Budapesten, de természetesen személyesen kell megjeleni igénylőskor. Találtam még aznapra, csütörtök estére repülőjáratot Budapestre elfogadható áron, majd vasárnapra vissza Helsinkibe, így még egy plusz napom is volt otthon a biztonság kedvéért, ha esetleg valami oknál fogva nem készülne el pénteki igényléssel szombatra az okmány. Egyeztettem a tervet a főnök helyettesével, mert a „saját főnököm” akkor már nem volt elérhető, lefoglaltam a repülőjegyet Budapestre és vissza, elköszöntem a kollégáktól, és hazamentem, hogy legalább néhány ruhát beledobáljak egy kis bőröndbe, mielőtt kisietek a repülőtérré. Útközben felhívtam anyukámat, hogy este ráér-e kijönni értem Ferihegyre, ami némileg meglepte, de boldogan igent mondott. Megígérttem vele, hogy a bátyámnak és húgomnak nem mondja el, hogy őket személyesen tudjam meglepni. Azóta is bánom, hogy nem volt kamera a

kezemben, amikor besétáltam a nappaliba, fantasztikus volt a testvéreim reakciója. Pénteken megjelentem útlevelet igényelni, amely másnapra el is készült. A kis plusz időt kihasználva anyuval országtortát kóstoltunk, majd bátyámmal szombaton moziba mentünk. Vasárnap a friss útlevellemel tértem vissza Helsinkibe, különösen boldogan, hiszen spontán családlátogatással is megajándékozott a sors. Hétfőn kitöltöttem a papírokat, és kedd reggel nyitásra mentem a kínai követségre. Péntek délelőtt mehettem vissza az addigra vízummal ellátott útlevelémért, éppen időben a vasárnapi repülés előtt.

Kínai idő szerint reggel 8 körül érkezünk a főnökömmel *Sanghajba*, ahonnan egy nagyjából két órás autózás után értünk el *Hangcsouba*, ahol az egyik üzemünk található. Ott töltötünk három napot a tárgyalóteremben a helyi kollégákkal, ahol egyébként nagyon jól sikerült haladni a projekttel, így elégedetten indultunk vissza a sanghaji repülőtér felé. Utolsó éjszakára már a reptéri szállodában foglaltunk szobákat, hogy reggel korán kint tudjunk lenni a nemzetközi terminálnál, noha útjaink akkora már szétváltak. A főnököm felszállt a Helsinkibe tartó gépre, amelyről előtte az érkező oldalon leszállt a férjem, hogy a következő hetet Sanghajban töltsük. Eredetileg egyikünk sem tervezett akkor szabadságon lenni, de mivel éppen karácsony következett, nem volt probléma a hirtelen jött szabadságigénnyel. Nálunk amúgy is üres lett volna az iroda a két ünnep között, és a férjemet is elengedte a főnöke. Így hát december 22-én nekiálltunk felfedezni a világ legnépesebb metropolizát.

Sanghajban nagyjából 24 millió ember lakik. Már a 6 milliós Hangcsouba érve is rájöttem, hogy az a legnagyobb lélekszámú város, ahol addig jártam, de hozzá képest is elképesztő volt látni Sanghajt. Egyszerre régi és új, de nagyon izgalmas az óváros buddhista szentélyeinek és más városrészek – elsősorban *Putung*, ahol a repülőtér is található – felhőkarcolóinak kontrasztja. Az utazás előtti estéket természetesen arra szántuk, hogy megtervezzük, miket is szeretnénk majd megnézni. A listán az óváros a *Yuyuan-kerttel*, a *Sanghaj-torony*, két múzeum, templomok és persze mindenféle helyi fogás megkóstolása szerepelt. Olyan útikönyvet vittem magammal, amelyben volt néhány alap szó kínaiul, amelyeket ugyan meg sem próbálnék kiejteni, de abban bíztam, hogy legalább a szóra való rámutatással megoldhatom, hogy megértsék, mit is szeretnék. Azt nem tudom, hogy a 24 millióból

Putung felhőkarcolói: a „Sörnyítő”, a Jinmao-torony és a Sanghaj-torony

hányan beszélnek angolul, csak az a biztos, hogy azok nem, akikkel mi találkoztunk. Persze a jegyirodáknak olyanok dolgoznak, akik azért elbologolnak, ha angolul kell kiszolgálni valakit, de alapvetően nem jellemző Kínában az angolnyelv-tudás. Sanghaj lehetne kivétel, ugyanis arányaiban ott él a legtöbb külföldi Kínán belül, de a 100-200 ezres külföldi lakosság igencsak kisebbségben van a sokmillió kínai lakossal szemben. Emiatt van az is, hogy noha szám szerint tényleg százezres nagyságrendű a külföldiek száma, sokak számára meglepő, ha európai/amerikai stb. arcot lát. Rengetegen bámultak meg minket az utcán, a metrón, a boltokban, ami újdonság volt nekünk is, hiszen eddig nem nagyon jártunk olyan helyen, ahol ne „olvadtunk” volna be könnyedén a helyi környezetbe. Rendszeres volt, hogy az emberek elővették a telefonjukat, hogy lefényképezzenek minket, mint „csodabogarakat”. Legnagyobb álmélkodással a kínai turisták néztek minket, akik nyilván vidékről, valamely kisvárosból érkeztek megnézni Sanghajt, a nagy tartományi jogú várost. Könnyen lehet, hogy a miénk volt az első európai arc, amelyet láttak. A nézelődés tárgyának lenni néha vicces, néha már zavaró volt, de erről majd még lesz szó.

Az első sanghaji délutánon csak a környéket fedeztük fel kicsit, memorizáltuk, hogy melyik irányból melyik toronyházat követve jutunk el a szállodánkig, illetve elfogyasztottuk első

közös autentikus kínai vacsoránkat. Én addigra persze már három napja „igazi” kínai ételeket ettem, és magam is tapasztaltam, amit már többször hallottam korábban, hogy az Európában a kínai éttermekben felszolgált kínai fogások tényleg a helyi ízléshez igazodnak. Teljesen más volt a fűszerezés a sanghaji kínai ételeknél, és elsősre ez szokatlan volt, új ízvilággal találkoztam. Egy kisebb éttermet találtunk séta közben, ahol voltak képek az étlapon, és alatta angol nyelvű feliratok is, így legalább nagyjából tudhattuk, hogy mit kapunk majd, ha valamire rámutatunk. Nem az volt életünk vacsorája, de egész jó volt. (Később ettünk sokkal finomabbakat is.)

Első teljes napunkon rögtön az óvárosba mentünk. Útközben láttuk életünk első buddhista templomát és kolostorát. A kapun át belépve rögtön egy több méter magas füstöltartó fogadott, sok hívő jött füstölt gyújtani és imádkozni. Mindenfelé arany Buddha-szobrok álltak, az oltárokon pedig virágok és gyümölcsök. Nagyon más, mint a katolikus templomok, amelyeket eddig Európa-szerte láttam, de érdekes és szép volt. Az óvárosi rész maga gyönyörű a pagodákkal és pagoda jellegű díszes épületekkel, piros lampionokkal. Kicsit várnunk kellett, hogy bejussunk a Yuyuan-kertbe („A boldogság kertje”), de mindenképpen megérte, csodálatos hely. A Ming dinasztia korából való kertben nagyon tetszetek a pavilonok, a sárkányokkal díszített falak, a víz közelsége, a színes koi pontyok és a tradicionális zene, amelyet a park néhány részén hallani lehetett. Az egyik pavilonban helyi művészek által festett képeket lehetett vásárolni, és noha tudtuk, hogy biztosan „turista áron” akarják eladni, megnéztük őket, és beleszerettünk az egyik hegyeket ábrázoló festménybe, amely papiruszra volt festve, és egy selyemtekercshez rögzítve. Az eredetihez képest féláron sikerült elhoznunk, ami persze azt jelenti, hogy még az alkudozás ellenére is jó üzletet csinált az eladó, de azért mi is elégedetten távoztunk. Az óváros és a Yuyuan-kert környékén természetesen egyre több turistát lehetett látni, nyilván nem véletlen, hogy a boltok és az árusok száma is folyamatosan növekedett. Szüvenirek örült sokasága várta az érdeklődőket, és persze némi alkudozás, ugyanis az eredeti árat ilyen helyen nem érdemes kifizetni. Ezt az első néhány alkalommal egy kicsit kellemetlennek éreztem, de aztán egészen belejöttem, és több dolgot is vettünk – szerintünk jó áron. Betértünk egy hatalmas étteremcsarnokba, ahol ráklevest, zöldéses pirított tésztát, pácolt csirkét és töltött gombócokat vettünk ebédre. Lelkesen neki is álltunk falatozni, majd egyszer csak észrevettem, hogy a szomszéd asztalnál ülő pár férfitagja videófelvételt készít rólunk. Azt hittem, ha fé-

Sanghaj óvárosa

fordulok, majd zavarba jön és abbahagyja, de ez nem vált be. Biztosan nagyon érdekesnek találta, hogy két „nyugati” evőpálcikával eszik.

Másnap újabb kalandra indultunk, végigsétáltunk a Szucsou patak mentén a Huangpu folyóig, és annak partján, a Bundon. Onnan tökéletesen látszanak Putung városrészt felhőkarcolói, a „Keleti Gyöngy” tévétorony, a Jinmao-torony, a Sanghaj Világpénzügyi Központ, a Sanghaj-torony és még sok más. Utóbbi a világ második legmagasabb épülete 632 méteres magasságával, oda mindenképpen fel akartunk menni, de az első napokon akkora volt a szmog, hogy nem lett volna értelme. Szerencsére aztán hét közepén jött egy esős nap, amely után kitisztult az ég, szürkéből kékre váltott. A fényképeinken is egyértelműen látszik, hogy eső előtt vagy után készültek, és nemcsak az ég színe, de a látótávolság miatt is. Az utolsó előtti napon vettük észre, hogy egyébként a hotelszobánk ablakából látszik a Sanghaj torony, de az első napokban még a közelebbi tornyok is „ködbe vesztek”. Hihetetlen egyébként, hogy milyen légszennyezettsgben élnek ott az emberek, hosszú távon biztosan nem szeretnék ilyen helyen tartózkodni. A Sanghaj-toronymál is tudják persze, hogy a kilátást nagyon korlátozza, ha szmogos a levegő, ezért mindig kiírják már a bejáratnál, hogy az adott napon milyen látási viszonyokra számítsanak a látogatók (akik aznap még nem néztek fel az égre), ami szerintem korrekt dolog. Miután megbizonyosodtunk róla, hogy nemcsak kéknek tűnik az ég, de a „toronyörök” szerint is ideális az időzítés, megvettük a belépőket, és fellíftettünk a világ leggyorsabb liftjével a 121. emeletre, ahol pazar kilátás fogadott minket. Külön élmény volt onnan „lenézni” a többi szuper magas felhőkarcolóra, köztük a pénzügyi központ ikonikus, „Sörnyitónak” becézett épületére, amely szintén a világ legmagasabbjai között van, mégis 140 mé-

terrel elmarad a Sanghaj-toronytól. Abszolút látogatásra érdemes a Sanghaj Múzeum, ahol sok százéves edények és használati tárgyak láthatók. Láttuk ott Dzsingisz kán pénzérméjét, régi bútorokat, vázákat, és a múzeum büféjében remek szezámos macaront kóstoltam. Egy szintén borús napra tartogatott program volt a Várostervezési Múzeum, ahol nagyon szemléletes fényképeken mutatták be, hogyan változott Sanghaj kis halászfaluból világkereskedelmi központtá. Egy hatalmas makett is van ott a városról, amelyet körbe lehet sétálni, és meg lehet keresni, mely városrészekben jártunk már, és mekkora terület marad majd felfedezetlenül a hatalmas városban.

Amit kiemelnék még a látnivalók közül, az a Jing'an buddhista templom (a „Nyugalom temploma”). Elsősre nem feltűnő, szinte elvész a toronyházak között, de érdemes meglátogatni. Ott található az ország legnagyobb ülő Buddha-szobra, amely közel 4 méter magas. Ez tűnt a legforgalmasabbnak az összes templom közül, amelyben jártunk, és ott számos buddhista szerzetes is serénykedett, érdekes volt nézni őket a turisták forgatagában.

Jókat barangoltunk még Tianzifang labirintusszerű utcáskáin is és Xintiandiban, ami egyébként a Kínai Kommunista Párt megalakulásának helyszíne volt. Amit szerettünk volna megnézni, de túl messze volt, és végül nem maradt rá idő, az a Lu Xun-park. A kínai íróról elnevezett park a magyar vonatkozás miatt került fel a listánkra, van ott ugyanis egy Petőfi-szobor. Lu Xun nagyra értékelte Petőfi munkásságát, több művét is lefordította kínaira. Ennek állít emléket, hogy a magyar költő és a kínai író szobra egymással szemben áll a parkban. A Szabadság, szerelem című vers egyébként szerepel a kínai tankönyvekben, így azt sokan ismerik. Ezt tudtuk, mégis meglepett minket, amikor láttunk belőle egy idézetet a metróhálózat egyik csomópontjánál. Először

csak az volt a furcsa, hogy olyan feliratot látunk, amelyben értjük a szavakat, aztán jöttünk csak rá, hogy mit is olvasunk tulajdonképpen. Igazán büszke pillanat volt.

A metróhálózat egyébként nagyon fejlett Sanghajban, és a megállók nevét szerencsére latin betűkkel is feltüntetik, így könnyen eljutottunk mindenhol a városon belül. Szokatlan módon a repülőtér és a városközpont közötti út is szórakoztató és érdekes program volt, ugyanis kipróbálhattuk a *Maglevet*, a lebegő mágnesvasutat, amely hihetetlen idő alatt teszi meg a távot (csúcssebessége 400km/h feletti).

Mivel az utunk karácsonyra esett, tudtuk, hogy a hagyományos fadísztós, bejglisütős ünneplés elmarad majd. Kínában nem ünneplik a karácsonyt, de a nyugati világból persze beszűrődnek dolgok, így például a bevásárlóközpontban hatalmas karácsonyfa állt, és több helyen is volt dekoráció. Egy kis standnál még forralt bort is árultak. Ez persze nem pótolta a megszokott hangulatot, de érdekes volt látni a helyeket karácsonyi díszben. Bajai lányként számomra a karácsony kötelező eleme a halászlé, ami szintén elmaradt, viszont épp 24-én ettük az egész út során a legfinomabb vacsorát: vaslapon sült polipot és tintahalat hagymával, különféle zöldségekkel és természetesen egy kis rizzsel, így mégis azt éreztük, hogy megadtuk a módját az ünneplésnek.

Egyébként egész héten finomakat ettünk, csak két olyan dologra emlékszem, amit végül otthagytunk. Az egyik egy délutáni harapnivalónak vásárolt tintahal, amin rengeteg árnizs volt sajnos, amit egyikünk sem kedvel túlzottan. Ezzel ellentétben egy másik helyen nagyon finom rántott, fűszeres tintahalat kaptunk, tehát tényleg nem a szegény fejlésével van a probléma. A másik étel, amelyet végül nem fogyasztottunk el, egy halpörkölt, ami inkább „szállkapörkölt” volt valójában, valami számunkra felismerhetetlen fűszerezésű szószban. Ezeket leszámítva tényleg ízlett. Egy kisboltnál az első reggeli megvásárlása után eldöntöttem, hogy noha rövid időre is, de törzsvendég leszek, ugyanis végig akartam kóstolni az összes gőzgombócot. Először a csirkéset kóstoltam meg, ami nagyon ízlett. Persze nem tudtam előre, hogy csirkés lesz, csak rámutattam, hogy mit szeretnék. Másnap reggel az útikönyvem alapján rámutattam a marhát jelentő karakterekre, de megrázta a fejét az eladó, hogy nincs nekik. Utána végig próbálgattam a sertést, a bárányt és a halat is, de nem jártam sikerrel, így megint csirkéset ettem. Egy másik boltjukban aztán volt többféle, ott legalább a marhahúsosat meg tudtam kóstolni. Egyszer kíváncsiságból bementünk egy McDonald's-be, hogy megnézzük mi a

A *Chenxiangge* buddhista templom belülről

helyi kínálat. Meglepődtünk, ugyanis a hamburgerek mellett normál főtt ételek is voltak az étlapon, mint amelyet bármely kifőzdében kapna az ember, például rizst valamilyen húsos vagy zöldséges feltéttel. Szintén nem volt mindennapi az utcai fagyaltoskocsi kínálata, ott a mangós és a zöld teás ízeket kóstoltuk meg. Bizonyosan állítom, hogy nem a fagyalt tehetett róla, de kissé megfáztam az út során. Éreztem, hogy mutogatás helyett valami jobb megoldás kéne, így leírtam üzenetben a kínai barátnőmnek, hogy eldugult az orrom, és erre szeretnék orrsprayt, majd az üzenetem kínai fordítását mutogattam a patikában, ahol a patikus kedvesen mosolyogva nyomott a kezembe egy terméket, amelyet magamtól biztosan nem találtam volna meg. Megjegyzem, az az inhalációs stift csodát tett, azóta is magammal hordom, akárhová megyek.

Szerencsére a férjem és én is nagy bőrönddel utaztunk, így nem kellett aggódnom, hogy a szuvenírek beférnek-e majd a poggyászba. A már említett papiruszra festett kép mellett vettünk több csomag díszes evőpálcikát, illetve egy teáskészletet, természetesen olyat, amelyet piros alapon arany színű sárkányok díszítenek. Vettünk sálakat a család hölgytagjainak és sárkányos felespoharakat a férfiaknak. A gyerekeknek kulcstartót és édességet hoztunk, bár hozzá kell tennem, egyik sem volt egyszerű. Előbbin voltak kínai írásjelek, amelyeket először lefényképeztem és elküldtem a barátnőmnek, nehogy olyat vegyünk, amire valami örült dolog van írva, hiába tudtuk, hogy a magyar rokonok valószínűleg soha nem tudnák meg. Miután megbizonyosodtunk róla, hogy pusztán szerencsehöz jókívánások vannak rajta, meg mertük venni őket. Egy kisebb édességboltot találtunk a szállodához közel, jó ötletnek tűnt ott venni még valamit a gyerekeknek.

Az érdekesség az volt, hogy – mint kiderült – nem csak édesség volt a boltban, hanem szárított hús is, ami a kicsi vákuumcsomagolásban elég felismerhetetlennek tűnt. Nem meglepő módon mutogatva tudtunk csak kommunikálni az eladóval, aki hamar feltalálta magát, és egy-egy ujját a feje tetejéhez emelve „Múú”-szerű hangot hallatott, hogy biztosan megértjük, mi is van azon a polcon. Így persze végül a bolt másik felében válogattunk, vettünk pár apróbb dologból egyet-egyét, megkóstoltuk őket a szállodába visszaérve, és csak aztán mertünk többet venni belőlük. A csokinál nem volt nagy különbség, ami viszont különleges volt és nagyon ízlett, az egy rizses töltelékkel töltött ostyrolád volt. Bátyámnak hoztunk egy üveg rizsbort közelgő születésnapjára, de szerintem még nem merte kibontani.

Minden kihívással együtt – vagy talán éppen azok miatt – felejthetetlen volt a Kínában töltött idő. Igaz, hogy eredetileg főként Peking és Hongkong köré épült az útitervem, de igazán nincs miért panaszkodnom, nagyon jó volt Sanghajban is. Az ott készített sok száz képet persze nem nézegetem rendszeresen, csak a kiválogatott kedvenceket veszem elő időről-időre. A festmény kikerült a falra, így azt nap mint nap látjuk, és a konyhai fiókban is ott sorakoznak az evőpálcikák; ha keleti jellegű étel kerül az asztalra, azt rendszerint azokkal esszük. Nem is szabad elfelejteni, hogyan kell pálcikával enni – a tapasztalat szerint ugyanis nem lehet tudni, hogy mikor lesz hirtelen szükség ismét erre a képességre, ráadásul nem akarhatom, hogy videóra is vegyék, ha esetleg ügyetlen vagyok.

(Az íráshoz kapcsolódó további képeket megtekinthetnek honlapunkon: www.bajaihonpolgar.hu) ■

A digitalizáció és a műveltség tartalom változása

„Digitális” tanuló – „digitális” tanár – „digitális” társadalom

Dr. Szentjóni Szabó Tibor

■ Az iskolát körülölelő gazdasági folyamatok hívják elő az új információszerző, tudást gazdagító eljárásokat, eszközöket, melyek komplexebbé teszik a jövő kultúráját. Megváltoztatják a tanuló–tanár–szülő–társadalom közötti kommunikációt is. A digitalizáció nem azonos a matematikával, de vannak matematikai alapjai.

Máris megvan a feszültség. A tanulókat az irodalom találoán „digitális bennszülötteknek”, a tanárokat /szülőket/ „digitális bevándorlóknak” nevezi. A mai és a jövőképe szerint is a diákok („Z-generáció”) másfajta, korszerűbb szemlélettel /kompetenciákkal/ rendelkeznek, mint az őket tanító tanárok. „Az emberiség történetében most először a gyerekek valami fontos felett gyakorolnak hatalmat. (...) A ma gyerekei (...) vezéregyéniségei egy digitális forradalomnak, ami átalakít minden társadalmi intézményt” – írja a World Progress Report 2008. BME-kiadvány *A világ előrehaladása az információs társadalom terén* című tanulmányában.

Ma még a tantervek készítőire többnyire a mennyiségi szemlélet jellemző. Ezért is „nehéz az iskolatáska”, melyben gyakran a régi értékeket cipelik a tanulók, pedig *Francis Bacon* már 1620-ban figyelmeztetett, hogy nem elég a régit az újba tölteni, ha fejlődést akarunk elérni.

A paradigmaváltás az iskolán kívül már megtörtént. Nem szabad hát nekünk sem „patópáloskodni”. Az új világra való felkészülés fontos területe az oktatás. Galilei szinte Baconnal egy időben járható utat is mutatott: „*A tanuló feje nem edény, amit meg kell tölteni, hanem fáklya, melyet lánggra kell lobbantani.*” Az új gyújtószerkezet a digitalizált oktatás, melynek ki kell dolgozni módszereit, és újra kell értelmezni a tantárgyak fogalmát is.

Ez egyfajta verseny. A Telekom vezérigazgatója következőképpen fogalmazott a Mérnök Újságban: „...*ebben a versenyben csak a kutatópálygatók érezhetik magukat biztonságban.*” 2010 májusában látott napvilágot az Európai Bizottság Digitális Menetrend versenyképességről szóló jelentése. Ebből táplálkozik Magyarország Digitális Stratégiája. Eszerint fontos, hogy a Nemzeti Alaptantervben (NAT) a digitális képesség- és készségfejlesztések (e-skills, az e-kompetenciák) nagyobb figyelmet kapjanak. A digitalizációnak négy területét említik: digitális hozzáférés (jogi szabályozás) elektronikus adatgyűjtés – automatizálás – elkülönülő tevékenységek

összekötése. A digitális világnak az iskolára, a pedagógia elméletére, gyakorlatára kifejett hatása hosszú ideig napirenden lesz még. Útmutatónk lehet a vitorlázók mondása: „*A szelet nem tudjuk befolyásolni, de be tudunk fordulni a megfelelő irányba.*”

Egyre csökken az oktatás tantermi centráltsága. A tevékenység egyre inkább kiterjed az online és offline környezetekre. Az európai adatok felhívják azonban a figyelmet, hogy a gazdasági, kulturális, digitális lemaradás egymást negatív módon erősítve hathat a már most is leszakadó fiatalokra. A digitalizáció a maga sokrétű információszerző, tároló, feldolgozó rendszerével növeli az előrehaladás sebességét, a senioritás azonban háttérbe szorul, az életkor önmagában nem jelent karriertényezőt. Vizsgálatok szerint – itthon és külföldön – nemzetközi szinten dolgozó cégeknél a magyar alkalmazottak zömmel kiszolgáló, hozzáadott értéket nem termelő feladatokat látnak el.

A képző intézményeknek is változtatniuk kell az új tanulási térben, melyben vezérfonal a lifelong learning (élethosszig tartó tanulás). Nemcsak az emlékezőképesség, hanem a felfogóképeség, a rugalmas alkalmazkodás, a szakmai megújulás is fontos.

A digitális kultúra technikai eszközei új környezetet teremtenek. Mivel azonban nem zártak, felhasználhatók egyéb kultúrák feldolgozásában is. Serkentik az idegennyelvtudás iránti igényt, megerősítik a gondolkodást, újfajta aktivitásformákat indukálnak. Figyelembe kell venni az objektumok keresztkapcsolatainak szaporodását, p 2 p people to people (emberek közti), m 2 m machine to machine (dolgok, gépek közti), m 2 p machine to people (gép és ember közti) és ezek hibridjeit. Az eddigi zárt terekből kiszabadulnak az adatok, és új erőforrásokká válnak. Ezekkel végzendő munkára meg kell tanítani a diákokat.

A dolgozók már ma is a Big-Data-val találkoznak (a világban naponta előállított adatmennyiség), 2020-ban 40 zettabyte-nyi információt állítunk majd elő évente (1ZB=10²¹ byte), ami a Föld minden lakójára 5200 gigabyte nagyságot és erőforrást jelent. Ugyanerre az időre 800 000-rel több informatikusra lesz szükség. Ebből következik, hogy hiába szabadul fel hagyományos munkahely, a munkaerő-kereslet és -kínálat nem fogja fedni egymást. (Már ma sem fed.)

További feladat, hogy gondoskodni kell a hibás adatok szűréséről, a sok fölösleges, többé fel nem használható, elavult adat táro-

lásáról, módosításáról, megsemmisítéséről is. Munkapszichológiai vizsgálatok jelzik, hogy az automatizált rendszerek sokakat tunyaságba ringatnak. Vigyázni kell azonban arra, nehogy az ember hús-vér géppé silányuljon.

Nemcsak a technikai gépezetek hálózata növekszik meg, hanem „humán gépezetek” is kialakulnak. Milliós koncentrációja jön létre az összekapcsolt agyagnak. Új megismerési, gondolkodási folyamatok indulnak el, új szenzorok, adatbázisok születnek. Ebben a közegben a tudományművelés előtt más utak is megnyílnak, régi tudomány- és művészeti ágak megújulnak. Ez kihat az oktatásra, egészségügyre és a politikára is.

Az iskolák ezekből csak annyit asszimilálnak, amennyit környezetük, szubjektumuk lehetővé tesz. Szigetszerűen jöhetnek létre „digitális kis világok”. Ha azonban ezek nem kapcsolódnak a rendszer egészéhez, az oktatási, személyiség- és képességfejlesztő együttműködéshez, nem jön létre új érték. Elmarad az anyagi és szellemi haszon.

Az információs hálózatok egyre gyorsabbak. Az eddigiek az alábbi ritmusban jelentek meg:

GSM	WIFI	3G	4G	tervezett G,
ami egy újabb hálózat, mely				
1990	2000	2003	2010	2020

gyorsabb és elmosza a határokat az egyéb hálózatok között, azaz összeköti azokat.

A Mérnök Újság írta: Dolgozunk a Szuper-gyors Internet Programon /SZIP/. A hálózatok fejlődése nélkül elképzelhetetlenek smart /ügyes/ megoldások. E folyamatban a tanárok nemcsak azzal a változással állnak szemben, amit a Z generáció és a digitális /információs/ kor jelent, hanem a saját múltjuk szokásaival, beidegződéseivel, tanítási, értékelési eljárásaival is. Pedig a Z generáció olyan világban él, melyet a felnőttek hoztak létre. A feszültséget is nekik kell feloldani. A folyamatban felbukkanó /itt fel nem sorolt/ veszélyekre figyelmeztetés is az ő feladatuk.

Ebben a rendszerben is az ember marad a főszereplő. Ő akkor is tud döntést hozni, ha nincs előre megírt algoritmus. A gép viszont csak előre megírt program mentén halad. Ez azt jelenti, hogy a programot létrehozó embernek sokkal magasabb képességei vannak, mint az általa létrehozott programnak. Meddig lesz igaz ez az állítás? Hol vannak a határok?

Már látjuk az önvezérlő autókat, gyártási folyamatban dolgozó robotokat, folyamat szá-

bályozókat, a mesterséges intelligencia csírát, optikai felismerő rendszereket, a Just in time digitális technológiákat /gyártásszervezés, készletgazdálkodás, leltárstratégia egysége/. Ezek az új szabályozások kihatnak más tevékenységekre, pl: szerviz munkára, biztosítási ügyintézésre, automata rakodásra. Wiener felhívja a figyelmet az emberi hiba törvényeiről szóló írásában: „...a digitális eszközök a kis hibákat elsimítják, viszont alkalmat adnak szarvashibák elkövetésére.”

Az iskola előkészítő munkát végezhet. Ennek elvi vázlata: a tanár előre elkészíti a tanítandó anyag óratervi programját, feltölti a gépre, a tanulók otthon önállóan letöltik, és egyéb eszközöket is felhasználva tanulnak. Így a következő órán nem ismeretátadás történik, hanem a mindenki által feldolgozott anyag közös megbeszélése. A tanár munkája nem lesz könnyebb. Egyébként vannak már az internetről letölthető programok. Pl: Fraktálok /önhasonlóság/, Syrpinsky háromszög /sorozat, sorok/, árfolyam ingadozások szemléltetése, infografika /művészet/, bizonyítás videó felvételekkel, mozgóképekkel, folyamatábrákkal.

Érdekes program: David Macdonald 50 számjegyig lekottázta a Pí szám számjegyeit /a billentyűket a Pí szám jegyeivel látta el. /https://youtube/wM-x3pUcdeo Infotér VISz /Zető Informatikusok Szövetségé/,

módszertani gyűjtemény a digitalizált tanításhoz az interneten, DR. Szárnyasné Tóth Teréz: Geometriai Algebrai Utazás Sorozat Budapesten /GAUSS/, Czako Szilvia: Szövegértés fejlesztése, eszközök kreatív használata, Filep Ottilia: Színes kémia, Mosóczi András: mateking.hu, Videotanár-digitális tananyag matematikához, kémiához, biológiához, vizuális kultúrához ajánl anyagot. E gyűjtemény kezelője lehetőséget kínál a tanárok számára saját ötleteik feltöltésére is.

Olvasható még elemzés, vélemény a Digitalis de generáció Underground Kiadó Bp. 2012 Alkotó rendtelenség HVG Kiadó 2017. kiadványokban. ■

Az ellenség arcai

Mayer János

■ Amint azt a mostanság is esedékes lasztási kampányok mutatják: ellenségképre koroktól függetlenül szükség van. Akár ahhoz, hogy önmagunkat meghatározzuk („mi” és „ők”), akár ahhoz, hogy minden bajunkat egyetlen okozóra vetítsük ki, vagy csak ahhoz, hogy a bennünk sokféle okból felmerült feszültségeket valakin/valakiken levezessük. Ellenség persze sok minden(ki)ből lehet: válhat azzá konkrét hús-vér személy, egy-egy nép (nemzet), vallásfelekezet vagy akár egy kártékonynak tekintett ideológia is – a lényeg, hogy elhatárolhassuk magunkat tőle.

A bajai származású, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem tudományos munká-

társaként dolgozó történész, Tamás Ágnes már előző könyvében (*Nemzetiségek görbe tükrében*, 2014) is elkötelezte magát a politikai tartalmú karikatúrák tudományos igényű vizsgálata mellett. Új könyve akár ennek folytatásaként is felfogható, bár annál térben, tematikában is nagyobb a vizsgálati területe. Ismét élclapok propagandakarikatúráit vizsgálja, mégpedig a szarajevói merénylettől (1914) a második világháborút Magyarország számára lezáró párizsi békeszerződésig (1947) terjedő időszakban. Ebben az időintervallumban a vizsgálatot az is érdekessé teszi, hogy az ország legalább három-négy impérium- és rendszerváltáson is átesett, így nemcsak a hatalmon lévők személye, hanem az ellenségkép is gyakran változott. A szerző a vizsgálat horizontját abban is tágította, hogy az említett időszakban összesen hét országban megjelent magyar, német, horvát, cseh és szlovák nyelvű élclap gúnyrajzait és karikatúráit elemzi. Ezek között néhány lap neve (*Borsszem Jankó*, *Ludas Matyi*, *Mátyás Diák* vagy épp az osztrák *Kikeriki*) a mai olvasó számára is ismerősen cseng, másoké viszont csak a beavatottak számára lehet ismert. A német(országi) vonalat csak a *Kladderdeutsch* képviseli; kár, hogy a korszak egy részének legszínvonalasabb élclapja, a *Simplicissimus* kimaradt a vizsgálatból.

A munka azonban így is rendkívül alapos betekintést enged a korszak sajtótörténeti boszorkánykonyhájába és az ellenségképgyártás módszertanába is. A kötet egy alapos módszertani bevezetőt követően a korszak eseményeinek kronológiai sorrendjében mutatja be a különböző folyóiratokban található karikatúrák ellen-

ségképeit, és egyúttal elemzi az ugyanazon eseményre történő eltérő reakciók okait is. Azt is megtudjuk a bevezetőből, hogy az ellenség vizuális megjelenésének vannak bizonyos tipikus formái, amelyekkel nemcsak az idézett korszakban szoktak élni: pl. *a nevetséges figura* (bohóc, női ruhában ábrázolt férfiak), *félelmetes szörnyalak* (vadállat, vámpír, erőszakos nőrabló), *a saját kép antitézise* (polarizált ábrázolások), *a plutokrata ellenség* (a társadalmi egyenlőtlenségekért felelős torz alak, gyakran antiszemita éllel), *a halál* (csontváz vagy épp a kaszás formájában vagy ezek társaságában), *az apokalipszis lovasa* (a káosz és megsemmisülés képviselőjeként), *valamilyen játékos* (szerencsejátékos, sakkozó), *keleties/ idegen vonások hordozója* (pl. az Ezeregyéjszaka vagy ismert mesék motívumaival ábrázolva), *őrült diktátor figurája* (mindent leromboló, gyűjtogató zsarnok), de továbbra sem ritka népek/nemzetek allegorikus nőalaként (*Germania*, *Hungaria*) vagy éppen valamely hozzájuk köthető állat (oroszlán, brit oroszlán) formájában történő ábrázolása. Hogy a kor karikatúristái ebből az eszköztárból épp melyik formát alkalmazzák, az aktuális szituációtól, a lap irányultságától és a (sajtó)figyelem közepontjába kerülő esemény súlyától is függ.

A kötetben elemzett karikatúrák között érthető módon kiemelt szerepet kapnak a világháború és az azt követő békeszerződések idején készült rajzok, hiszen ezeknek az eseményeknek a megítélése az egyes országokban igencsak eltérő lehetett; ami az egyiknek nemzeti tragédia, a másiknak a külpolitikai irány igazolása lehet. Ráadásul az élclapok nemcsak az utókor által is jól ismert „végeredményre” reflektálnak,

hanem olykor olyan kiszivárgott információkra, pletykákra, tervezetekre is, amelyek végül nem valósultak meg, vagy soha nem is volt valóságalapjuk. Magyar szemmel nézve különösen érdekesek azok a rajzok, amelyek a magyarokat, illetve Magyarországot ábrázolják, minősítik, hiszen a népünket megtestesítő figurákat nyilván olyanféle tulajdonságokkal ruházzák fel, amilyenek más népek a magyarokat látták vagy lát(tat)ni szeretnék volna. A humor, a torzítás természetesen csak akkor érvényesül, ha valamiféle valós tapasztalattal is találkozunk. És persze a kötet arra is számos példát nyújt, hogy egy-egy hatalomváltást követően hogyan válhatnak gúnyrajzok célpontjává azok, akik korábban már-már érinthetetlenek voltak (mint pl. az emigrációba került *Horthy Miklós* 1945 után).

Tamás Ágnes könyve már akkor is fontos munka lenne, ha pusztán összegyűjtötte volna a korszak legfontosabb vagy legjellemzőbb karikatúráit, de ennél sokkal többet is tesz. A szerző az egyes rajzokat elemzi mind a politikai szituáció, mind az általa felhasznált motívumrendszer szerint, és igyekszik azokat a keletkezés korának koordináta-rendszerében is elhelyezni. Az ugyan kár, hogy számos karikatúra maga a könyvben nem jelenik meg, csak a szerző – egyébként alapos, részletes – leírása révén, és az is, hogy a nyomdai lehetőségek valószínűleg behatárolták a közölhető képek/rajzok nagyságát is. Néhány karikatúra értő vizsgálatához ugyanis csaknem nagyító kell ahhoz is, hogy lássuk, mi van

rajta, hát még a történelmi kontextus megértéséhez! Ezt a hiányosságot persze a szerző szövege kiválóan ellensúlyozza, és az adott periódus történetét kevéssé ismerő olvasók számára is érthetővé teszi. Mindazonáltal ez a kötet szinte kiált egy olyan tematikus kiállítás után, amelyen az itt elemzett karikatúrákat okosan csoportosítva meg lehetne tekinteni.

A kötet záró fejezete (*Karikatúrák a dualista monarchiától a bipoláris világig*) az elemzések egyfajta szintézisének is felfogható, hiszen az egész tárgyalt korszakon átívelő következtetések olvashatók benne. A szerző rámutat a nagyobb tendenciákra, de arra is, hogy az élclapok – ha fő funkciójuk a szórakoztatás volt is – gyakran váltak a mindenkori kormánypropaganda eszközevé, rosszabb esetben kiszolgálójává. Azt is megmutatja, hogy a nemzetépítés, a nemzeti önkép megteremtésének milyen gyakori (és olykor szükséges) eszköze az ellenségkép megteremtése, bár abban koronként jelentős eltérés mutatkozik, hogy a szemben álló felet szeretettel „megcsipkedjük” vagy éppen gyűlöletessé kívánjuk tenni, ha éppen nem megsemmisíteni szeretnénk. Ahogyan ma, úgy régen is része volt az eszköztárnak a „kettős mérce” alkalmazása: a meghatározott ellenségekkel szemben olyan vádak is sugalmazhatók, amelyek valójában alaptalanok vagy nem igazolhatók.

Nagy kérdés, vajon mennyire befolyásolhatták a kor emberét azok az ábrázolások, amelyek a vicclapokban megjelentek. Ezek határfokát természetesen nehéz mérni, hiszen az egyes ember, de akár csoportok értékszemléletét sok dolog határozhatja meg. Ha viszont belegondolunk abba, hogy kortársak egy része „hagyományos”

politikai sajtót egyáltalán nem olvasott, és bizonyos eseményekről csak az élclapokon keresztül értesült, akkor ezt a hatást nem szabad lebecsülni. A szerző szerint a karikaturák bizonyos elemei mindenképpen befolyásolhatták az ellenségről, politikusaikról való gondolkodást, s az olvasók előítéleteibe beépülhettek e sztereotípiák és ábrázolási módok, amelyek révén bizonyos hangulatokat „szuggerálni” lehetett. Aligha véletlen, hogy a vonatkozó időszakban kialakított propagandatechnikák számos eszközét modernizált formában – a változó médiumok és a technológiai fejlődés ellenére – a mai napig alkalmazzák, nem is hatástalanul. (*Tamás Ágnes: Propaganda-karikatúrák ellenségképei Szarajevótól Párizsig. Kalligram, Bp. 2017. Ár: 3000 Ft*)

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk a 2018. évre is előfizethető. **Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600**

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára: **330 Ft.**

Előfizetési díjaink a következők.

Helyben (házhoz szállítva) 4 000 Ft

Vidékre (postaköltséggel) 7 400 Ft

Külföldre (postaköltséggel) 14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

Kedves Olvasónk!

Látogasson el honlapunkra (www.bajaihonpolgar.hu), és kövesse a lapunkkal kapcsolatos híreket facebook-oldalunkon (<https://www.facebook.com/bajai.honpolgar/>) is! Folyamatosan frissülő weboldalunkon nemcsak a lappal kapcsolatos híreket olvashatja, hanem *archívumunkban* régebbi lapszámokat is böngészhet, az *online plusz* rovatban pedig a nyomtatott lapszámokban nem található szöveges, képes és videós tartalmakkal is találkozhat. Többet is megtudhat szerzőinkről, szerkesztőbizottságunk tagjairól, egyúttal könnyen kapcsolatba is léphet velünk. A tartalom napról napra bővül!

www.bajaihonpolgar.hu

Kérjük,
támogassa Ön is
a lapunkat kiadó
Bajai Honpolgár Alapítványt
személyi jövedelemadójának

1%-ával!

Alapítványunk adószáma:

19047403-1-03

*Támogatását
előre is köszönjük!*

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BÓNUSZ ABC, Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nagy István Képtár,

Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft.,

Szentháromság tér 11.

Gazdabolt Piacsamok

Orvosok emlékezete (Vincze János Emlékezünk orvosainkra c. kötetsorozat)

Péter Árpád dr.

■ Mivel bolti forgalomban nem kapható, sokan – miként 2017 júniusáig magam – az orvosok körében sem tudnak e kötetsorozat létezéséről. Mi több, addig Vincze János professzor neve is ismeretlen volt előttem. Történt azután, hogy – 2016. szeptember 24-én, Szilágysomlyón, ebédidőben – asztalához invitált engem két házaspár. Azok egyikének férfitagja a rég nem látott csilizradványi kolléga, Kiss László dr. volt, aki orvostörténészként szerzett nevet magának. Kölcsönös érdeklődésünk révén a beszélgetés már a leves kanalazgatása közben tudományos munkáságunkra terelődött. Megosztottam vele egyik kudarcélményemet, bánatomat is: az Orvosi Hetilap egykor sajnálattal elutasította a még 2002-ben beküldött, *Egy huszadik századi orvos pályaképe: dr. Péter László (1902-1978)* című dolgozatom közlését. (A lektor az írást politikailag erősen motiváltnak, „az Orvosi Hetilap Horus-rovatának a tárgyilagosságra törekvő szemléletétől eltérőnek” látta, s azt javasolták, hogy próbáljam meg inkább egy helytörténeti vagy 56-os kiadványban megjelentetni.) Az ebédnél Kiss László kolléga arra kért, hogy juttassam el hozzá a kéziratot. Bizonyára restségem az oka, hogy a csak 2017. június 10-én, Révkomáromban személyesen nyújtottam át neki az eredeti, gépírásos kézirat kópiáját. És láss csodát! Magam szinte akként éltem meg, amikor kisvártatva e-maillem érkezett Olaszországból Vincze Jánostól, amelyben a professzor arra kért, hogy „via e-mail” juttassam el számára a kéziratot. Újabb levélváltások után pedig arra, hogy hozzájárulásomat adjam az általa szerkesztett *Emlékezünk orvosainkra* kötetsorozat készülő, 39. kötetében megjelentetésére.

A 39. kötet ünnepélyes bemutatása 2017. október 25-én, Budapesten, a Magyar Urbanisztikai Társaság székházában volt. A program keretében lehetőség nyílt kiegészítő előadások megtartására is. A lehetőséggel magam is éltem, noha a szokványostól eltérő megoldást választottam: néhai apámról, dr. Péter Lászlóról és családjáról fényképsorozatot, valamint a nevéhez kötődő eredeti dokumentumok beszkenelt változatait tartalmazó, szövegmagyarázattal ellátott előadást állítottam össze, amelyet az ELTE-n harmadéves joghallgató unokám, Péter Dániel prezentált. A kötetbemutató alkalmával így társszerzőként vehettem kézbe az *Emlékezünk orvosainkra* 39. kötetét, és annak 125-146. oldalán immár nyomtatásban láttahattam viszont eredeti kéziratomat, sőt az *Orvosi Hetilap* szerkesztőségével történt levélváltásom dokumentumait,

valamint azt a meghívót is, amely Dr. Péter László, Csikéria első községi orvosa születésének 100. évfordulójára alkalmából Csikérián, 2003. március 13-án rendezett emlékülésre és emléktábla-avatásra szól.

A kötetben a Dr. Péter László hányatott életpályáját is vázlatosan bemutató írás elején, a fényképe alatt – az általa 1916-1921 között szerzett 61 költemény mellett – szerepel egy megsárgult papírfedelű „*Primitiae*” feliratot viselő füzetbe bejegyzett Schiller-adaptáció is. Idézem: „*Száz lobogós gályán indul az életnek az ifjú S egy roncsolt sajkán, révbe ér őszöregen. 19.VI/19. Schiller Fr. után.*” Az általam írt, életpályáját bemutató dolgozat pedig így zárul: „*Annak reményében, hogy emberi helytállása, becsülettel teljesített orvosi hivatása mércéül szolgál a XXI. század orvosai számára is, került sor a pályakép bemutatására. Apám volt Ő. Ő volt az Apám. Egyike a vérzivataros, embertpróbaló, mégis oly felemelő XX. század magyar orvosainak.*” [Megjegyzés: a kötetbe került életrajzi adatai között nem szerepel – ahogyan, sajnos a Bajai Városi Kórház centenáriuma alkalmával megjelent emlékkönyvben sem –, de tudható, hogy apám 1927-29 között a bajai kórházban alorvosként gyógyított többek közt a sebészetben, ahol önálló operációkat is végzett.] Az *Emlékezünk orvosainkra* 39. kötetében apám emlékezete rendkívül rangos közvetlen környezetben található, hiszen előtte a 115-124. oldalon *A Nobel-díjas Békésy György családfája* olvasható (Dr. Vincze János és Dr. Vincze-Tiszay Gabriella írása), őt követően pedig, a 147. oldaltól *Prof. Dr. Kelenhegyi Márton* urológus életpályáját mutatják be.

A könyvsorozat ötletgazdája, felelős szerkesztője és forgalmazója Vincze János nemzetközi hírű biofizikus. 2008-ban – amint a 7. kötethez ajánlást író Gömör Béla professzor fogalmaz – egyedülálló vállalkozásként indította útjára a sorozatot. Az orvosi hivatás személyes véleménye szerint „szentséges tevékenység”. A megemlékezések kiválasztását így indokolja: „*A megemlékezések kiválogatása a szerkesztők szubjektív véleményét tükrözi, mert ezen elhunyt orvosokkal időben és térben, közvetetten vagy közvetlenül tudtam azonosulni.*” Köteteinek társszerkesztője a kezdetektől felesége, Dr. Vincze-Tiszay Gabriella.

A még 2017 decemberében megjelent 40. kötet bemutatóján sajnos nem tudtam részt venni. Az 1-38. kötet tartalomjegyzék-vázlata szerint az eddig megjelent kötetekben apám a következők társaságában szerepel immár kitörölhetetlenül: *Prof. Dr. Kettesy Aladár*, *Prof.*

Dr. Péter László (1902-1978) Csikérián, az 1930-as évek elején

Dr. Miskolczy Dezső akadémikus, *Prof. Dr. Selye János*, *Prof. Dr. Szent-Györgyi Albert* Nobel-díjas, *Prof. Dr. vitéz laborfalvi Berde Károly*, *Dr. Semmelweis Ignác*, *Kempelen Farkas*, *Prof. Dr. Huzella Tivadar*, *Prof. Dr. Szentágothai János* akadémikus, *Prof. Dr. Hevesy György* Nobel-díjas, *Prof. Dr. Hőgyes Endre* akadémikus, *Dr. Németh László* orvos-író, *Dr. Temes Judit* olimpiai bajnok úszó, *Dr. Vukán György* zeneszerző, a *Nagy testvérpár* – olimpiai bronzérmes műkorcsolyázók, *gróf Dr. Batthyány-Strattman László* akadémikus, *Dr. Konrád Ferenc* fogorvos, olimpiai bajnok vízilabdázó, *Prof. Dr. Oberth Hermann* úrkutató, *Dr. Csáth Géza* író, *Dr. Fenyvesi Csaba* olimpiai bajnok vívó, *Prof. Dr. Zsigmondy Richárd* Nobel-díjas, *Prof. Dr. Bárány Róbert* Nobel-díjas, *Prof. Dr. báró tolcsvai Korányi Sándor* akadémikus, *Dr. Bárány Ferenc*, Románia egészségügyi minisztere, *Prof. Dr. Oláh György* Nobel-díjas. Az egyik kötetben olvasható életrajzok között szerepel *Prof. Dr. Batizfalvy János* szülész-nőgyógyász egyetemi tanár is, aki Szegeden, 1943. január 2-án világra segítette évekkal ezelőtt elhunyt László bátyámat is; de megtalálható a névsorokban több, egykori orvos-egyetemi tanárom, valamint a 7. kötetben évfolyamtársam és barátom, *Prof. Dr. Tekulits Péter* neve is. A sorozatnak vannak speciális kötetei is, így pl. *A kolozsvári orvosi kar története*, *Az erdélyi magyar sebészet története* vagy éppen a *Szegedi Tudományegyetem – orvosi karok története* címűek.

Vincze professzortól tudom, hogy a kötetek mindegyikéből a kezdetektől fogva juttat mind a Magyar Tudományos Akadémiának, mind a hazai orvosi egyetemeknek. A kötetek megjelentetője *Az Emberekért Emberül Csoport*, kiadója az *NDP Kiadó*, amely az alábbi címen érhető el: 1476 Budapest, Pf. 240., ndp@t-online.hu. ■

Búcsú a téltől: ételek sütőkkel

Szünder Dezső

■ Az ideai naptári tavasz március elsején talán minden képzeletet felülmúló időjárással köszöntött be. Úgy érzem, mindannyian azt gondoltuk, hogy a téli évszak még egyszer, utolsó alkalommal megmutatja vasfogát, majd eztán örülhetünk valami egészen másnak: a megújulásnak, az éledő természetnek. Sokáig úgy tűnt, így lesz, azonban e sorok írásakor hazánk némely településén orkán erejű széllel, havazással tért vissza a tél. Reméljük, rövid ideig marad...

Az e havi, már tavaszi számban így aztán még egyetlen alkalom és két recept erejéig visszanyúlunk a téli ételekhez. Vegyünk így búcsút ettől az évszaktól, hogy a következő hónapban már a tavaszi ételekről szólhasunk, hogy érezzük a melengető, erőt adó tavaszi napsugarakat. Az ételekhez pedig vegyünk elő szép vörösborokat, és használjuk őket bátran ételeink elkészítéséhez is.

Az egyik legkedvesebb keso őszi, téli alapanyagom a sütés-főzés során a sütőtök. Nagyon széleskörűen felhasználható zöldség, bár méltatlan módon az emberek nagy többsége csak édességként, sült tökként ismeri. Pedig készülhet belőle leves, köret, használhatjuk ragukban, pitékben, de fokhagymával párosítva remek „kenyérrelaló kencét” is készíthetünk belőle, vagy az ínycselek akár lattét is kreálhatnak belőle. Igen, mint látjuk, a lehetőségek tárháza végtelen.

Az első recept egy igen tartalmas egytálétel, mely bár első olvasásra nem tűnik egyszerűnek, azonban semmi ördögösség nincs benne. Ha minőségi hozzávalókat választunk, igazán nagyszerű kulináris élményben lehet részünk.

Ragu sütőkkel:

Hozzávalók 4-6 személyre

- 2 közepes darab vöröshagyma
- 4 gerezd fokhagyma
- 2 db sárgarépa
- 1 db fehérrépa
- 1 közepes darab zeller /aki nem kedveli a jellegzetes ízét, az nyugodtan hagyja ki, 1-2 darab répával helyettesíthető/
- 1 kg sertéshús /lapocka, comb, esetleg tarja/
- 20 g sűrített paradicsom
- ½ kg sütőtök, nyersen, tisztítva mérve
- 70 dkg burgonya
- só, bors, kakukkfű, majoránna, ízlés szerint, akinek házi készítésű ételízesítője van, használja nyugodtan.
- kevés liszt
- 2 evőkanál napraforgó étolaj vagy zsír
- 2 db tojás

- 4 dl forró vízben feloldott leveskocka vagy húsleves
- fűszerpaprika ízlés szerint /én füstölt, őrölt paprikát használtam, szerintem igazán különlegessé varázsolja az étel végső ízét/
- 0,5 dl vörösbor
- 10-15 dkg füstölt, kicsit szárazabb kolbász

Az olajon megpirítjuk az apróra vágott, tisztított vöröshagymát, a kis darabokra vágott zellert és a karikára vágott répákat. Hozzáreszeljük a fokhagymákat, majd beletesszük az 1-2 cm-es kockára vágott sertéshúst is. Sózzuk, borsozzuk, együtt pirítjuk, míg levét nem ereszt. Félrehúzzuk a tűzről, meghintjük pirospaprikával és 1 evőkanál liszttel. Kicsit lesütjük, de vigyázzunk, hogy a paprika ne égjen meg. Hozzáadjuk a sűrített paradicsomot, a héjától megfosztott, karikára vágott kolbászt. Addig melegítjük, amíg egy kevés zsír a kolbászból ki nem sül, majd felöntjük a vörösborral és az alaplével. Fedő alatt 40-50 percig pároljuk.

A sütőtököt meghámozzuk, kicsit nagyobb kockára vágjuk és a raguhoz adjuk. Teszünk bele kakukkfűvet, majoránát, majd tovább pároljuk, amíg a tök kissé meg nem puhul. A főzés során elpárolgó vizet igény szerint alaplével vagy kevés vörösborral pótoljuk.

A burgonyát meghámozzuk, karikára vágjuk, majd sós vízben félpuhára főzzük. Szűrjük, alaposan lecsöpögtetjük, kihűtjük. A tojásokat kevés liszttel felferjük, fűszerezzük kakukkfűvel, ételízesítővel, majd beleforgatjuk a kihűlt burgonyát.

Az elkészült ragut átöntjük egy olyan tálba, amit sütőben is használhatunk, elsimítjuk, majd a tetejét befedjük a karikára vágott krumplival. Előmelegített sütőben 200 °C-on 15 perc alatt aranybarnára sütjük.

Tálaljuk ecetes chillipaprikával vagy kedvenc savanyúságunkkal, egy pohár vörösbor kíséretében.

A második recept azoknak szól leginkább, akik részben vagy egészben elkötelezettek az egészséges étrend mellett. A linzer tésztája fehér liszt nélkül készült, azonban igény szerint ez cserélhető rá.

Sütőtökös-csirkés pite

Hozzávalók egy 23 cm-es pite sütőtálhoz, 8 szelethez:

- 100 g rizsliszt
- 250 g zabpehelyliszt
- 30 ml olívaolaj
- 300g főtt burgonya

- 3 gerezd fokhagyma
- 1 tojás
- csipet só a tésztába
- 100 g sült sütőtök
- 250 g csirkemell filé kockára vágva
- 1 közepes fej vöröshagyma
- só, bors, őrölt fűszerkömény, szerecsendió ízlés szerint

A liszteket, olajat, kihűlt, főtt, áttört burgonyát, reszelt fokhagymát a tojással és egy csipet sóval összedolgozzuk, majd letakarva pihentetjük szobahőmérsékleten, amíg a töltelék el nem készül.

A csirkét kevés olajon sütjük, amikor majdnem kész, összepirítjuk a hagymával. Rákana-lazzuk a sült tököt, kevés vízzel összeemelegítjük. Ízesítjük a fűszerekkel.

A pitétalat kiolajozzuk, belesimítjuk a tésztát. Aki a tetejét díszíteni szeretné, a tészta egyharmadát hagyja meg, azt vékony rudakká sodorva a töltelék tetejére tehetjük. A tésztát alul megszurkáljuk, majd 160-170 °C-on 10 percig elősütjük. Belesimítjuk a töltelék, majd a tetejét a tészta rudakkal vagy karikára vágott póréhagymával díszítjük. Visszatesszük a sütőbe, és készre sütjük.

Az elkészült ételekhez jó étvágyat, kellemes tavaszvárast kívánok! ■

